

Nadace O₂

DÍTĚ MEZI RODINOU A INSTITUCEMI

...Na každém z nás záleží, každého je zapotřebí. Můžeme přispět tím, že se jako odborníci budeme respektovat a společně pomáhat dítěti a jeho rodině...

Česko-francouzská konference k ukončení projektu

Příklad dobré praxe v mikroregionu Kladno

Pod záštitou MUDr. Mariána Hoška, náměstka ministra práce a sociálních věcí

27. – 28. března 2007

Hotel Olšanka – kongresový sál

Táboritská 23, Praha 3

*Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem EU a státním rozpočtem ČR.
Projekt je spolufinancován Nadací O₂*

Obsah

Úvodní slovo	3
Představení projektu Příklad dobré praxe v mikroregionu Kladno	5
Příspěvky konference Dítě mezi rodinou a institucemi	
Role sociálních pracovníků v praxi departementu Horní Vienna (Marie-France Maurelet Debord)	7
Role dětského soudce dle francouzského práva (Raphaële Eche)	9
Psychologická dimenze udržování a podpory vztahu mezi rodičem a dítětem separovaným od rodiny (Ivanka Šimek-Hybler)	19
Představení „Pouponnière“ (Daniele Davoust)	23
Představení „Résidence“ Centra pro dětství a rodinu departementu Horní Vienna (Sylvie Barriere)	27
Panelová prezentace vzdělávacího a metodického kursu	33
Zpráva o průběhu supervize v projektu (Jan Šikl)	49

Úvodní slovo

Vážené kolegyně a kolegové, milí profesní přátelé,

jsme rády, že otevíráte sborník česko-francouzské konference, kterou STŘEP, o.s.- České centrum pro sanaci rodiny pořádal ve dnech 27. – 28. března 2007 v Konferenčním centru hotelu Olšanka v Praze 3.

Záštitu nad konferencí laskavě převzal MUDr. Marián Hošek, náměstek ministra práce a sociálních věcí. Dalšími čestnými hosty byli Mgr. Josef Vacek, náměstek hejtmána Středočeského kraje, Mgr. Anna Šabatová, bývalá zástupkyně veřejného ochránce práv a JUDr. Eva Dundáčková, poslankyně Parlamentu ČR.

Témata obou konferenčních dní :

- ✓ Prevence odebírání dětí do ústavní výchovy,
- ✓ snižování deprivace dětí v ústavní výchově,
- ✓ prevence sociálního vyloučení jejich rodičů,
- ✓ multidisciplinární spolupráce,
- ✓ aplikace nových metod do české praxe dle novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí,
- ✓ zkušenosti z pilotního multidisciplinárního projektu (přínos, slabiny, rizika),
- ✓ česko-francouzská výměna zkušeností v pracovních sekcích (sociálně-právní ochrana, praxe dětského soudce, výkon ústavní výchovy, možnosti spolupráce s rodinou).

Konference byla závěrečnou aktivitou projektu **Příklad dobré praxe v mikroregionu Kladno**, v jehož rámci proběhlo pilotní společné vzdělávání odborníků státní správy, zařízení pro výkon ústavní výchovy a nestátních poskytovatelů sociálních služeb, zaměřené mj. na vytvoření metodiky spolupráce s rodinami, které jsou různou měrou ohrožené sociálním vyloučením.

Významnou inspirací pro celý projekt byla metodika a praxe kolegů z departementu Horní Vienna ve Francii. Více informací o celém projektu získáte na stránkách www.prikladdobrepraxe.cz a www.strep.cz.

Cílem vystoupení francouzských kolegů bylo popsat svou praxi s akcentem na týmový přístup k práci s ohroženým dítětem a jeho rodinou. Jejich zkušenost může být inspirací pro české odborníky při zavádění novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí do praxe.

Čeští účastníci prezentovali výstupy ze vzdělávacího a metodického kursu, včetně reflexí směrem ke své profesní roli.

Děkujeme za váš čas, který jste tématu věnovali svou osobní účastí na konferenci a těšíme se na další spolupráci s vámi.

Za realizační tým projektu

Marta Konvičková

Věra Bechyňová

Úvodní slovo

Marián Hošek, náměstek ministra práce a sociálních věcí

Anna Šabatová, bývalá zástupkyně veřejného ochránce práv

Autoři příspěvků konference

Marie-France Maurelet-Debord, sociální pracovníce vedení departementu

Raphaële Eche, dětská soudkyně

Ivanka Šimek-Hybler, psychologka

Daniele Davoust, vedoucí zařízení pro urgentní krátkodobý pobyt pro děti ve věku 0 - 6 let

Sylvie Barriere, vedoucí zařízení pro déleodobý pobyt pro děti ve věku 4 -15 let

Účastníci panelu projektu Příklad dobré praxe v mikroregionu Kladno

Věra Bechyňová, lektorka kursu a ředitelka projektu

Marta Konvičková, lektorka kursu

Jan Šikl, supervizor kursu

Marie Vacková, účastnice kursu, vedoucí Odboru sociálních věcí a zdravotnictví Magistrátu Kladno

Ivana Svobodová, účastnice kursu, vedoucí OSPOD Magistrátu Kladno

Ludmila Švecová, účastnice kursu, kurátorka pro děti a mládež Magistrátu Kladno

Lenka Schořálková, účastnice kursu, ředitelka Azylového domu pro matky s dětmi v Kladně

Antonie Bot'ová, účastnice kursu, ředitelka Dětského domova v Korkyni

Helena Louthanová, účastnice kursu, sociální pracovníce Dětského domova v Kladně

Lenka Průšová, metodik prevence sociální patologie Dětského diagnostického ústavu v Dobřichovicích

Moderátorka konference

Milena Černá, ředitelka Výboru dobré vůle – Nadace Olgy Havlové

Představení projektu Příklad dobré praxe v mikroregionu Kladno

V České republice se v odborných kruzích posledních několik let hovoří o potřebě změnit systém v přístupu státu k sociálně ohroženým dětem, jejich rodinám a k výkonu ústavní výchovy. Častým tématem je kritika zvyšujícího se počtu dětských domovů, jejichž kapacita stále nestačí. S trochou nadsázky se zdá, že je v českých podmínkách možné zaplnit dětmi téměř libovolný počet zařízení pro výkon ústavní výchovy. Je zřejmé, že je třeba rozšířit síť preventivních služeb pro děti včetně jejich rodičů a posílit sociální práci v rodinách, kde obtíže vznikají a mají tudíž tendenci se řetězit. Pokud se nesoustředí hlavní těžiště práce před umístěním dětí do ústavní výchovy a na její samotný začátek, není vyloučené, že společenská potřeba zvyšovat počty dětských domovů nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poroste.

Odborníci diskutují různé zahraniční modely péče o sociálně ohrožené děti a jejich rodiny, státní i nestátní zařízení pro pomoc dětem se snaží uvádět do praxe různé inovativní přístupy.

Jednou z těchto iniciativ je projekt občanského sdružení STŘEP – Českého centra pro sanaci rodiny, jehož cílem je snižovat počet dětí v dětských domovech a zkracovat zde dobu jejich pobytu, snižovat psychickou deprivaci u umístěných dětí a aktivizovat jejich rodiče ke konstruktivním změnám v chování a rodičovských dovednostech. Jmenovaný cíl nelze naplnit jinak, než podporou a posílením funkčního systému profesionální partnerské spolupráce mezi jednotlivými institucemi sociálně-právní ochrany, zařízeními pro výkon ústavní výchovy a sociálními službami nestátních neziskových organizací působícími v oblasti sociálních služeb pro ohrožené děti a jejich rodiny. Ve spádové oblasti mikroregionu Kladno vznikl nový model přístupu k cílové skupině dětí a rodin, ohrožených sociálním vyloučením.

Aktivity projektu

- **Odborný seminář Děti do ústavů nepatří**, Praha, listopad 2005
- **Vzdělávací a metodický kurs, Kladno**, leden 2006 – březen 2007
- **Česko-francouzská konference Dítě mezi rodinou a institucemi**, Praha, březen 2007

Inspirací pro celý projekt byla praxe Centra pro dětství a rodinu Pouponnière ve francouzském Limoges. Pouponnière je paralela kojeneckého ústavu a dětského domova pro děti od narození do šesti let. Jedná se o děti, které jsou na přechodnou dobu, průměrně na 5 měsíců, odloučeny od rodičů. Jmenované zařízení je veřejná instituce financovaná z rozpočtu Centra pro dětství a rodinu departementu Horní Vienna.

Příspěvky konference Dítě mezi rodinou a institucemi

Role sociálních pracovníků v praxi departementu Horní Vienna

Marie-France Maurelet-Debord

**Odborná poradkyně Odboru sociální pomoci dětství departementu Horní Vienna
(Paralela OSPOD)**

Svůj příspěvek bych mohla rozdělit do dvou částí:

1. část

Nejprve bych se chtěla věnovat svým zkušenostem sociálního pracovníka při policejním komisařství.

V roce 1991, v prvním roce působení sociálního odboru při komisařství, bylo zjištěno, že 60 % případů, které se dostaly před policejní orgány, spadalo svou povahou do oblasti sociální a nikoliv trestní.

Urgentní intervence Policie se často týkaly dysfunkčních rodin. Domácí násilí vůči partnerce, dětem nebo všem, sousedské nesrovnalosti, psychiatrické problémy atd....

Působení sociálního pracovníka při posouzení situace, zpracování hodnocení a nasměrování k příslušnému sociálnímu odboru bylo významné a zkracovalo průtahy v řízení.

Úzká spolupráce sociálního odboru s policejní službou přispěla k rychlému zpracování informací a zdá se, že působila pozitivně i v prevenci recidivy. Všechny tyto prvky přispěly ke zobecnění této zkušenosti na celostátní úrovni a stanovily oběžníkem společný referenčního rámec pro sociální pracovníky pracující při policejních komisařstvích.

Hlavní úkoly

- **Vyhodnotit** povahu sociálních potřeb, které vznikají při policejní práci.
- **Uskutečňovat** propagaci „nablízku“ občanům stran naléhavých problémů, v případě potřeby (výchovné akce, sociální mediace, osvěta, orientace).
- **Usnadnit** přístup potřebným osobám k příslušným sociálním službám a obecnému právu.

Ve Francii o toto partnerství se sociálními odbory projevilo zájem značné množství policejních komisařství.

Departementální zastupitelstva a stát podepsaly smlouvy. Je respektována autonomnost a deontologie profese sociálního pracovníka, mezi ním a policejním ředitelem existuje pouze funkční účelový vztah spolupráce.

2. část

Odborná poradkyně Odboru sociální pomoci dětství

Toto pracovní místo v současné době prochází reorganizací. Poradce Odboru sociální pomoci dětství je garantem právního aspektu příjmu do péče odboru. Zároveň zastává pozici intervenanta s přímou vazbou k justici pro nezletilé (směrem k státnímu zastupitelství ve věci nezletilých a k dětskému soudci).

Účastní se prvních soudních jednání, je tím, jemuž jsou adresovány rozsudky a nařízení týkající se nezletilých dětí a předává je na místní úroveň sociálnímu sektoru, aby mohla být uskutečněna opatření stanovená dětským soudcem.

Výchovná akce v otevřeném prostředí (AEMO)

Jde o opatření zaměřené na podporu rodiny a dítěte prostřednictvím sociálních a sociálně-edukativních služeb v jejich přirozeném prostředí v případech, kdy dítě zůstává u rodičů.

Umístění do institucionální péče

Jde o opatření o krátkodobém nebo déleodobém umístění dítěte mimo rodinu: umístění dítěte do institucionální péče, případně umístění do pěstounských rodin.

V rámci odboru pro pomoc dětem je jmenován výchovný referent, který je pověřen dohledem nad nezletilým, nad jeho vztahy s původní rodinou a který je zároveň zodpovědný za podporu vztahu dítěte s jeho rodinou. Tento pracovník informuje dětského soudce o vývoji dítěte, o podmínkách v jeho rodině a o jeho vztazích s rodinou.

Používané nástroje: odborný poradce využívá **Komisi pro přijímání a revize situací**. Jde o víceoborovou komisi, ve které působí: animátor - pracovník pověřený oblastí péče o děti a mládež na místní úrovni, odborný poradce, sociální pracovníci, vychovatelé, dětské zdravotní sestry, rodinní asistenti, psycholog. Komise věnuje pozornost každé situaci dítěte:

1. připomíná cíle opatření stanoveného soudcem,
2. vyhodnocení situace,
3. vyhodnocení žádosti o obnovení nebo ukončení dohledu.

Odborný poradce je rovněž příjemcem všech oznámení týkajících se dětí, které se ocitly v situaci ohrožení či nebezpečí. Je zodpovědný za předání oznámení dětskému soudci nebo postoupení departementální sociální službě, která pak organizuje sociální doprovázení dítěte a rodiny.

Odborný poradce zastupuje děti při soudních jednáních především u odvolacích soudů.

Role dětského soudce dle francouzského práva

Raphaële Eche

Dětská soudkyně

Úvod

Nejprve bych se s vámi chtěla podělit o potěšení z toho, že se mohu účastnit této česko-francouzské konference o sociální práci s ohroženým dítětem a jeho rodinou a poděkovat paní Šimek-Hybler a paní Davoust z „Pouponnière“ departementu Horní Vienna a paní Bechyňové a Konvičkové z občanského sdružení STŘEP - Českého centra pro sanaci rodiny, že mě pozvaly, abych se s vámi podělila o zkušenosti ze své práce. Doufám, že můj příspěvek bude pro vás přínosný.

Jsem dětská soudkyně. Ve Francii je dětský soudce státním úředníkem, studuje na Ecole Nationale de la Magistrature (Národní škole pro soudce) v Bordeaux, je profesí právník, kterému se dostalo dalšího vzdělání (z oborů filozofie, psychologie, účetnictví,...). Soudci-čekatelé se vzdělávají ve všech soudcovských oborech a jeden soudce může v průběhu své kariéry vykonávat různé funkce (např.: občanský soudce, vyšetřovací soudce, rozvodový soudce, trestní soudce, dětský soudce případně prokurátor). Funkce dětského soudce, kterou dnes vykonávám už osmým rokem, je nejzajímavější z těch, které jsem zastávala, protože se zaobírá člověkem, dítětem a rodinou.

Ve Francii dětský soudce rozhoduje o všech nezletilých od 0 do 18 let (do věku plnoletosti, někdy i do 21 let věku mladistvého). Zabývá se situací nezletilých, kteří se ocitnou v nebezpečí i situací nezletilých delikventů. To rozděluje jeho práci do dvou velkých oblastí: občansko-právní a trestní. Dnes se zde budu zabývat pouze oblastí občansko-právní. Ve své praxi jsem se však bohužel často setkala i s nezletilými, kteří byli v nebezpečí a následně se stali delikventy.

Institut dětského soudce byl vytvořen krátce po druhé světové válce a jeho vznik nesla myšlenka, že po tolika lidských ztrátách zapříčiněných válkou je třeba chránit to, co je pro lidstvo nejcennější: děti. Hlavní myšlenkou bylo vytvořit funkci speciálního soudce, který by mohl sledovat dítě v průběhu jeho vývoje od dětství do plnoletosti, v situacích kdy bude potřebovat ochranu, ale i v případě budou-li nutné jeho chování trestat

Pohovořím tedy o tom, jak dětský soudce pracuje.

Jak se obrátit na dětského soudce

Soudce se spisem dítěte zabývá pouze, pokud je mu předán. Může se na něj obrátit více osob:

- státní zástupce, který dostává všechna oznámení od sociálních pracovníků,
- nemocniční personál, v případech kdy se lékaři setkají s dítětem, které nese stopy po zranění, jejichž původ nejsou rodiče schopni vysvětlit,
- samotní rodiče, jestliže mají s dítětem problémy, obecně to bývá dospívající dítě, nad nímž ztratí kontrolu,
- rodič, myslí-li se, že dítě ohrožuje rodič druhý,
- samotný nezletilý, hlavně při rozchodu rodičů,
- členové rodiny, kteří mají o dítě obavy,
- konečně také jakákoliv osoba, která pocítí nutnost oznámit případ, kdy se dítě ocitá v nebezpečí.

Jednání dětského soudce

Po přečtení oznamovací zprávy, soudce předvolá rodinu do své kanceláře. Nový občanský soudní řád stanoví, že soudce vyslýchá dítě, které má rozeznávací schopnost a jeho rodiče, nebo jakoukoliv jinou osobu, jíž je dítě svěřeno. Já ale předvolávám jakékoliv dítě, bez rozdílu věku, i kojence. Nezřídka se totiž stává, že porodnice oznámí případ dítěte, jemuž maminka nemůže nebo není schopna poskytnout nezbytnou péči v domácím prostředí (z důvodu zdravotního nebo psychického postižení).

Vzpomínám si na případ maminky s fyzickým postižením (pohybovala se pouze o berlích a nemohla tedy dítě nosit, nebo se s ním jinak pohybovat). Své těhotenství si uvědomila až v době porodu, kdy nastal problém nedostatečného materiálního zajištění kojence ze strany matky, která žila sama. Matka zároveň neměla možnost se na příchod a přijetí děťátka dostatečně pocitově vyladit. V porodnici nejdříve projevila přání dítěte se vzdát a poskytnout je k adopci. Po určité době se však rozhodla, že chce se svým miminkem žít. Děťátko, malá holčička, byla proto na několik měsíců umístěno do kojeneckého ústavu. Cílem umístění dítěte bylo poskytnout podporu matce, aby se naučila o dítě postarat, vytvořila si s ním kvalitní vztah a připravila podmínky pro jeho příchod do rodiny.

Do své kanceláře tedy zvu každé dítě, které může být dotčeno mým rozhodnutím. Není to jednoduché: děti i rodiče jsou ve stresu, prožívají různé úzkosti. Předvolání dostávají tři týdny předem a obavy z rozhodnutí soudce v nich po tuto dobu stoupají. Všechny strany mají právo na právní pomoc advokáta, čehož rodiny využívají stále častěji. Podle výše příjmů, mají nárok na pomoc od státu, aby si službu takového odborníka mohly dovolit. Kromě toho, od r.

2002, kdy bylo vydáno nové nařízení, mohou rodiny přijít nahlédnout do spisu soudce a seznámit se s fakty, u nichž se má za to, že vypovídají o nebezpečí pro děti. Při tomto úkonu rodiny doprovází sociální pracovník, který není na případu účasten.

Při jednání soudce rodinu seznamuje s obsahem spisu a žádá po rodičích, případně po dětech, podání vysvětlení. Jen zřídka soudce vyslýchá přímo samotné dítě stran rodinných problémů: je si vědom toho, že výpověď v těchto případech dítě staví do příliš obtížné situace. Z loajality k rodičům nemůže říct, v čem je problém. Nebo, naopak, může být postaveno do role žalobce jednoho ze svých rodičů, obvykle tím druhým, který si chce vyřídit účty. V tomto případě musí být soudce schopen odmítnout takovýto výslech/slyšení dítěte v boji, který se ho netýká. Abychom se vyhnuli přílišnému stresování dítěte, mám v kanceláři hry nebo pastelky a nechávám děti, aby si v průběhu stání hrály. Vím, že i když si hrají, jsou velmi vnímavé vůči tomu, o čem se hovoří, a mohou zareagovat, kdykoliv chtějí.

To, že si soudce pozve děti k sobě do kanceláře, mu umožňuje pozorovat rodinné vztahy.

Po jednání obvykle soudce nařídí vyšetřovací opatření, aby rozšířil údaje z prvotního oznámení. Stává se, že soudce zhodnotí množství informací jako dostatečné, nebo že rodina sama požaduje výchovnou pomoc, nebo jde o naléhavý případ, kde je třeba vynést výchovné opatření bezprostředně. Za těchto podmínek může soudce již při prvním jednání vydat výchovné opatření. V ostatních případech soudce vyčká na výsledky vyšetřovacího opatření, aby mohl vydat výchovné opatření.

Soudce má k dispozici více nástrojů ke zmírnění nebezpečí, které dítě prožívá.

Rozhodnutí přijímaná dětským soudcem:

Šetření

Jedná se o opatření sociálního šetření, které vede sociální pracovník. Ten informuje dětského soudce o rodinném životě. Jeho zpráva vychází z rozhovorů s jednotlivými členy rodiny, které proběhly v místě jejich bydliště nebo v zařízení pracovníka. Práce sociálního pracovníka spočívá též ve zjišťování informací o rodině a dítěti v místech, kde se dítěti dostává výchovné péče (např. jesle, škola) nebo u subjektů, s nimiž jsou v kontaktu rodičem příp. celá rodina (sociální služba, ošetřující lékař atd.). Obvykle příprava a zpracování takovéto zprávy trvá tři měsíce. Zpráva adresovaná soudci navrhuje výchovné postupy a opatření směrem k dítěti.

Potřebuje-li soudce další informace, může rovněž nařídít vyšetření dalších členů rodiny, může nařídít vyšetření jednotlivých členů rodiny. Psycholog nebo psychiatr se pak

s jednotlivými členy rodiny může setkávat buď společně se sociálním pracovníkem nebo samostatně provést požadovaná vyšetření. Zprávu soudu pak obvykle předává po šesti měsících.

U specificky psychiatrických problémů není potřebné stanovisko sociálního pracovníka, soudce může nařídit psychologický nebo psychiatrický posudek, který umožňuje osvětlit stav rodiče nebo dítěte s mentálním postižením nebo psychologickými problémy, které mají vliv na péči o dítě.

Poté, co má soudce dostatek informací, může vydat rozhodnutí k ochraně dítěte. Soudce má k vynesení rozhodnutí roční lhůtu. Tato lhůta slouží k tomu, aby rodina a dítě nebyly ponechány příliš dlouho v nejistotě.

V praxi je každá situace jiná a stává se, že tuto lhůtu i o rok překročím, zvláště když se rodinná situace vyvíjí a nejedná se o příliš závažnou věc. Snažím se však být ostražitá.

Výchovná opatření

Soudce vydává rozhodnutí na dobu určitou, maximálně na dobu dvou let. To znamená, že každý případ může být kdykoliv přehodnocen, maximálně však každé dva roky. Proto, aby byl soudce pravidelně informován o vývoji případu každého dítěte, pověřuje sociální pracovníky, aby mu v rámci opatření předkládali každého půl roku zprávu.

§1 – Výchovná opatření v otevřeném prostředí

Jestliže dítěti v rodině hrozí nebezpečí, soudce může přijmout ochranná opatření. Zákon stanoví, že soudce musí dát přednost udržení dítěte v rodině. K tomu může dojít v případě, kdy existují určité nedostatky v péči o dítě, ale má se za to, že rodině lze v těchto nedostatecích pomoci a situace dítěte se může vyvíjet pozitivně.

Řeším například případ mladé dívky, která žije sama se svou matkou, tu otec dítěte opustil již v těhotenství. Matka svou dceru velmi těžce snáší, protože jí připomíná tuto bolestnou životní epizodu, dítě je pro ni přívazkem, trestem, který musí nést. Nedokáže dceři dát žádný rámeček, naučit ji nějaká pravidla, není schopná jí ukázat cit, jen na ni vykřikuje svůj vztek. Zjistilo se, že dítě spí v posteli své matky, která s ním neusne, že holčička velmi špatně jí a často zvrací. Na druhé straně, dítě velmi dobře zvládá školu a v širší rodině nachází významnou podporu. Zpráva sociálního pracovníka, který byl pověřen prošetřením situace dítěte, nenavrhl, aby dítě bylo matce odebráno. Nabídla možnost práce s rodinou v otevřeném prostředí, v tomto smyslu soudce také rozhodl.

Výchovnou prací v otevřeném prostředí se vychovatelce podařilo podpořit matku s dcerou, aby si vytvořily základy společného života založeného na něčem jiném než na konfliktu. Ze setkání mezi nimi třemi vyplynulo zejména to, že dítě tráví osm hodin denně před televizí (od 7 hodin ráno do doby, než jde do školy, okolo 8:30; mezi polednem a čtrnáctou hodinou a večer, od 16:30 do doby, než jde spát) nebo že matka s dcerou nejedí společně. Výchovné opatření umožňuje podporovat pozitivní změny rodičovského chování a vztahů v rodině k lepšímu, nabízí matce s dcerou podporu v tom, aby společné okamžiky sdílely intenzivněji. Přesto se ale matka brání otevírání otázek ohledně vztahu s dcerou, i když připouští, že má potíže v citové vazbě s dcerou.

Díky jednoduchým radám a doporučením o pravidlech každodenního života se mohou vztahy v rodině a situace rodiny vyvíjet pozitivně.

Výchovná práce v otevřeném prostředí může zahrnovat i hlubší otázky, týkající se bezprostředně vztahu rodič-dítě (proč se mi nedaří najít čas, který bych strávil se svým dítětem) nebo osobních problémů rodičů (alkoholismus, deprese, nezaměstnanost). Schůzky s profesionály rodiče mohou přivést k tomu, aby si uvědomili své obtíže, případně se léčili nebo podnikli kroky vedoucí ke získání práce. V rodinách, kde děti nedokáží slovně vyjádřit své problémy nebo úzkosti, mohou probíhat i individuální sezení dítěte s vychovatelem, což dítěti umožní nalézt důvěru a svěřit se.

Znám mnoho případů, kdy tato práce přináší v rodinách výsledky a může být po několika letech přerušena, ale někdy jsou rodiče ponořeni v problémech osobních, finančních, pracovních a nenalézají sílu ke změně. V tomto případě může soudce nařídit umístění dítěte.

§ 2 – Umístění

Vyžaduje-li si to situace ohrožení dítěte a rodičům chybí manévrovací prostor, nemůže soudce dítě v rodině ponechat a musí je chránit tím, že je rodičům odebere.

Místo umístění

Zákon stanoví, že dítě musí být na prvním místě umístěno k druhému rodiči (žijí-li rodiče odděleně), na místě druhém k nějakému členu širší rodiny a na třetím místě do zařízení určeného k ochraně dítěte. Ve Francii máme určité obtíže s ponecháním dítěte v širší rodině jinému rodinnému příslušníkovi, např. babičce nebo tetě a dáváme spíše přednost umístění do institucionální péče, protože rodina by mohla být zdrojem konfliktních situací. Mnoho dětí je proto umístěováno do institucí nebo do pěstounských rodin.

Podle věku dítěte a jeho problémů se rozhoduje o umístění do kolektivu dětí (dětské domovy sociálního charakteru) nebo do pěstounské rodiny. Kritériem může být počet dětí k umístění: chceme-li udržet sourozence pohromadě, možná bude více prostoru v dětském domově. Do pěstounské rodiny je obtížné umístit více než dvě děti. Maximálně tři děti, je-li dětí více, dochází téměř automaticky k rozdělení sourozenců. Pro rodiče a děti to většinou znamená roztržení. V případech, kdy je v rodině zjištěna mezi sourozenci významná rivalita, nebo mají děti problém najít uvnitř své rodiny vlastní místo, může být rozdělení sourozenců součástí práce s dětmi a s jejich rodinou. Oddělené umístění dítěti umožní usadit se a být plně respektováno. V případě umístění sourozenců na různá místa se příslušní pracovníci snaží zajistit častá setkání mezi sourozenci, alespoň jednou za měsíc.

O umístění může být rozhodnuto naléhavě nebo po vydání výchovného opatření v otevřeném prostředí, kdy odpovědný pracovník usoudí, že jeho působení je omezené. Pokud lze umístění připravit, přemýšlí se o směřování dítěte a je o něm rozhodnuto za podmínek pro rodinu nejlepších.

Naléhavé umístění (paralela předběžného opatření)

O umístění může být rozhodnuto v naléhavé situaci, v případě nebezpečí, které dítě přímo ohrožuje. Například případ matky, kterou našli opilou na veřejném prostranství, když se snažila vstoupit do baru s dítětem v náručí a druhé, několikaměsíční dítě, nechala doma samotné. Tyto dvě děti byly umístěny okamžitě, zatímco matka byla buď vyslýchána na policii nebo hospitalizována. Jiný příklad: matka, krátce po porodu, bez partnera, nebyla schopna dítěti poskytnout nezbytnou každodenní péči. Po několika dnech v porodnici bylo dítě umístěno buď do kojeneckého ústavu nebo do pěstounské rodiny. Tato umístění jsou velmi riskantní. Pokud dítěti a rodičům účinně nepomůže tým pracovníků angažujících se okolo umístění, mohou nenávratně poškodit rodičovský vztah k dítěti.

Umístění dítěte podle věku

Děti mladší šesti let jsou směřovány do pěstounských rodin, nebo do kojeneckého ústavu, podle počtu volných míst a podle konkrétního problematiky každé rodiny.

Přestože kojenecké ústavy jsou zařízením spíše kolektivní povahy, já s jejich týmy spolupracuji velmi ráda, protože personál těchto zařízení je obzvláště oddaný i péči o rodiče. O děti, které jsou v kolektivu rozdělené do malých skupin, se stará tým odborníků a může zde existovat výlučnější vztah dítě – pečovatelka jako např. mezi profesionální pěstovankou a dítětem.

Co je pro mne důležité, je práce, která může být rozvinuta s rodiči. Nejprve pokud jde o počet setkání týdně. Již jsem vysvětlovala riziko porušení vztahu rodičů a dítěte v případě umístění velmi malého dítěte. Je třeba, i přes umístění dítěte, podporovat kontakty a budování vztahů mezi rodičem a dítětem. Jsem proto velmi ráda, že se mohu spolehnout, že v kojeneckém ústavu nabízí tým vychovatelů pro malé děti dvě až tři schůzky s rodiči týdně, aby bylo možno vybudovat si vazby. To je podporováno prožíváním každodenních okamžiků: jídlo, koupel, hry atd. Rodiče se často učí dovednostem, které jim možná nikdo předtím neukázal. Kromě toho tyto schůzky za účasti vychovatele poskytují možnost pozorování vztahu rodič-dítě a vycházejí z nich návrhy, které odborníci předávají soudci na konci období umístění, od tří do šesti měsíců někdy i později. Na základě takto učiněných pozorování tým, kromě jiného, navrhuje rozšíření práva rodičů na návštěvy, zejména pak na návštěvy v domácím prostředí, kam dochází odborník, který doprovází rodiče v budování jeho vztahu s dítětem. Postupně se odborník stahuje a nechává rodiče se všemi jeho načerpanými dovednostmi, aby se sám postaral o dítě.

To je ideální situace. Bohužel se ale také stává, i když to není časté, že rodič odmítá spolupracovat v těchto činnostech, které jsou, chceme-li to tak chápat, jakýmsi vetřením se do vztahu rodič-dítě. Stává se, že rodič přes veškerou dobrou vůli nedokáže péči o dítě zvládnout sám. V tomto případě nemůže ve vztahu dojít k pokroku a umístění dítěte musí být potvrzeno na delší dobu (maximum dva roky).

Pro starší děti existují také různá zařízení nebo služby pěstounských rodin. Tyto služby vykonávají stejnou sanační činnost pro dítě a pracují s rodiči, aby mohly soudci podat návrh na další orientaci dítěte. Podle prostředků, které má každý tým k dispozici, a podle zaměření zařízení se liší i způsob práce s dítětem.

Připravované nebo déledobé umístění dítěte

Tento typ umístění se používá při opatření v otevřeném prostředí, po několika měsících práce s rodinou. Když tým pracující v otevřeném prostředí získá jistotu, že není jiné řešení než návrh na umístění dítěte, hovoří o tom s rodinou a umístění se může připravit se všemi členy rodiny. V tomto případě může tým pracující v otevřeném prostředí začít kontaktovat týmy v zařízeních, do nichž bude dítě umístěno, aby jim představilo nezletilého a jeho problematiku a aby vyhodnotily, ve kterém prostředí bude nezletilému nejlépe.

Jsou zde případy sourozenců, o kterých jsem již hovořila. Jsou zde rodiče, kteří umístění přijmou, ale možná ne do pěstounské rodiny, protože to je jako rodiče příliš zpochybňuje, nebo se děti, z loajality k rodičům, s pěstounskou rodinou nemohou citově sžít.

Jsou zde ale také děti, jejichž potíže se socializací jsou takové, že by s nimi pěstounská rodina měla příliš velké problémy. V tomto případě je dávana přednost umístění do dětských domovů sociálního zaměření.

Ve všech případech soudce bdí nad kvalitou každodenní péče o dítě (ale nemá v tomto ohledu mnoho pochybností) a nad prací, kterou odvádějí týmy spolu s rodiči, protože umístění jako takové není konečným řešením. Dítěti nemůžeme opravdu pomoci, pokud nebudeme brát v úvahu i jeho rodinou dynamiku. Týmy mohou odvést vynikající práci stran každodenního života umístěného dítěte, ale ta nebude účinná dlouhodobě, jestliže se k ní nepřipojí rodiče. Dítě je konec konců dítětem rodičů, a často se po ukončení umístění vrací právě k nim. Oni jsou jeho kořeny. Pokušení týmů odborníků a pěstounských rodin „spravit“ dítě a jeho rány a přehlížet, nebo potlačit přitom zdroj jeho bolesti, tedy rodiče, se mi zdá nemožné.

Je samozřejmě třeba chránit dítě, ale také respektovat jeho rodiče, což znamená pracovat spolu s rodiči na všem, co se týká života umístěného dítěte. V tomto směru si rodiče zachovávají svá rodičovská práva a musejí být zapojeni a informováni. Musíme se s nimi radit. V případě sporu (školní docházka) mezi rodičem a zařízením, je osloven stran tohoto problému soudce a rozhodne. V praxi jsou tyto případy vzácné, zařízení a rodiny jsou nabádány ke společnému vyjednávání.

U některých problémových adolescentů, u kterých klasické umístění (domov nebo pěstounská rodina) selže a oni i nadále nedělají nic konstruktivního, se stále častěji používá přerušovaný pobyt. To je prostředek, který umožňuje mladistvému na dobu tří až devíti měsíců opustit prostředí, na které je zvyklý, přerušit styky se svou rodinou a dalšími blízkými, vytvořit tak „elektrošok“ a pokusit se nastolit pozitivnější dynamiku. V průběhu pobytu bude dítě vystaveno novým zkušenostem, které mu umožní zamyslet se nad svou existencí. Je to řešení, které někdy funguje a které, podle mě, může zůstat pozitivním momentem v životě mladého člověka, i když to není řešení zázračné.

Právo na návštěvy

Když je dítě umístěno, rodiče si obvykle zachovávají možnost udržovat s ním styk, např. každý druhý víkend, část školních prázdnin. Soudce stanoví právo na návštěvy v rozhodnutí o umístění. Až donedávna stál soudce stranou těchto otázek a nechával o právu rodičů na návštěvy rozhodovat zařízení. Posledních zhruba deset let jsou vyšší instance v tomto směru velmi ostražitě a žádají po soudci, aby rozhodl proto, aby se rodiny neocitly samy tváří v tvář rozhodnutí zařízení.

V případě nebezpečí nebo velkých potíží s péčí může soudce rozhodnout, že právo rodičů na návštěvy bude vykonáváno za přítomnosti třetí osoby, buď v místě umístění, pokud je na toto příslušné zařízení vybaveno, nebo na místě neutrálním.

Rodinné dávky

Soudce, v případě umístění dítěte, rodině odebírá rodinné dávky pouze tehdy, pokud se rodiče s dítětem neseťkávají nebo na ně nevydávají žádné náklady. Ve většině případů jsou dávky rodině ponechány, někdy je přijato opatření dozoru nad sociálními dávkami, což umožňuje kontrolovat, zda jsou dávky používány v zájmu dětí.

Odvolání proti rozhodnutí dětského soudce

Je také třeba upřesnit, že proti všem rozhodnutím dětského soudce, kromě nařízení vyšetřovacích opatření, je možné podat odvolání a že všechna rozhodnutí mohou být znovu přezkoumána odvolacím soudem. Přesto se však odvoláním neodkládá výkon rozhodnutí soudce, výkon proběhne a zpochybněn bude pouze, rozhodne-li takto odvolací soud.

Doba trvání rozhodnutí přijatých dětským soudcem

Rozhodnutí soudce - rozsudek nebo usnesení - jsou vždy stanovena na dobu určitou, která je v rozhodnutí uvedena (od tří do čtyřadvaceti měsíců). Po skončení této lhůty je soudce povinen znovu předvolat a vyslechnout rodinu a znovu zhodnotit situaci dítěte a jeho rodiny. Žádné rozhodnutí není definitivní a každá situace může být kdykoliv znovu přehodnocena: opatření práce s rodinou v otevřeném prostředí neslouží k tomu, aby trvaly do plnoletosti dítěte, a cílem umístění musí vždy být návrat dítěte k rodičům, i když ve značném množství případů je zřejmé, že tohoto cíle nebude dosaženo, protože obtíže jsou příliš velké, nebo proto, že si rodiče i děti na umístění zvyknou a nevidí důvod, proč jej zpochybňovat.

Právě toto sledování situace činí profesi dětského soudce zajímavou. Soudce si tak může uvědomit důsledky rozhodnutí, které učinil, a může upravit věci, dojde-li k vývoji, jedním nebo druhým směrem. Soudce stojí rodinám po boku v jejich vývoji, vidí, jak děti vyrůstají a dělají pokroky, ale vnímá i jejich kroky zpátky. Je proto třeba připustit, že tato práce není exaktní vědou a že značná část případů se nevyvíjí tak pozitivně, jak bychom doufali. Stačí si uvědomit, že mnoho z rodičů, které v současné době sledujeme, jsou lidé, kteří jako děti, zažili výchovná opatření, o nichž hovořím. Přesto jsem ale narazila v některých spisech na osoby, které ze svého umístění něco vytěžily a byly schopny vést

plnohodnotný dospělý život a děkovat týmům vychovatelů nebo pěstounským rodinám, které se o ně staraly. Ale, hypoteticky, soudce vlastně zná jen nefungující situace dětí a jejich rodin.

Můj příspěvek na nevyčerpatelné téma byl příliš letmý a příliš dlouhý zároveň, děkuji vám za pozornost.

Psychologická dimenze udržování a podpory vztahu mezi rodičem a dítětem separovaným od rodiny

Ivanka Šimek-Hybler

Psycholožka

Cílem tohoto příspěvku bude zamyslet se společně s publikem nad tím, proč je důležité udržovat a podporovat vztah mezi rodičem a dítětem separovaným od rodiny, proč je nezbytné pracovat s rodiči umístěných dětí, ať už se jedná o umístění v kolektivním zařízení nebo v pěstounských rodinách.

Jaké místo zaujímají rodiče v instituci, která pečuje o jejich dítě, jaký je smysl a psychologická dimenze triangulačního prostoru komunikace rodič – dítě – odborný pracovník.

„Dítě bez rodiče neexistuje..., dítě patří rodičům a rodiče dítěti“, zdůrazňuje Myriam David a s ní celá řada dalších autorů (Daviaud, Le Run, Sarny - 2002). Základem všech povolání, která se zabývají dětmi, je respektovat tuto realitu. Starost o dítě, o jeho fyzický a psychický vývoj, předpokládá též starost o jeho rodiče. Věnovat se dítěti a nevěnovat pozornost jeho rodičům, prohlubuje psychickou deprivaci dítěte, je zdrojem úzkosti, deprese a někdy i nezvratných psychopatologických symptomů.

Ani v případě soudního umístění rodiče nepřestávají být rodiči svých dětí, mají nadále zachována rodičovská práva a povinnosti a mohou je vykonávat, pokud tato nejsou v rozporu se soudním nařízením. Mají právo na korespondenci, na návštěvy, na přímý osobní kontakt s dítětem. Rodiče mají právo být informováni o vývoji dítěte během umístění, o jeho zdravotním stavu, o školní docházce a o všech důležitých rozhodnutích týkajících se dítěte. Přítomnost rodičů v instituci je dána zákonem, je podložena právně, rozhodnutím dětského soudce o výchovných opatřeních.

Rodiče musejí být podporováni, doprovázeni sociálními pracovníky, vychovateli, psychology, aby se nevyvázali z rodičovské zodpovědnosti. Kvalita vztahu mezi profesionálními pracovníky a rodiči umístěných dětí má vliv na situaci dítěte, na jeho adaptaci v novém prostředí, na jeho psychický vývoj.

Cílem každého umístění je návrat do původní rodiny. Pokud to nebude možné, je potřeba vytvořit podmínky, aby dítě mělo s rodiči pravidelný kontakt, a to i v případech, kdy se rodiče s velkou pravděpodobností nebudou moci o dítě postarat a zajišťovat mu každodenní péči.

Každé dítě má právo znát své rodiče, svůj původ, každému lidskému jedinci musí být dána možnost porozumět vlastním kořenům a „včlenit se do generační posloupnosti své rodiny“, zdůrazňuje Stanislav Tomkiewicz. Usmíření se, i imaginární, s rodiči, je nevyhnutelnou podmínkou života, ten se nemůže rozvinout na základě nenávisti vůči těm, kteří nás přivedli na svět. Pozitivní obraz rodiče v psychice dítěte je nezbytným předpokladem a podporou duševního zdraví dítěte, dovoluje mu organizovat vnitřní svět a utvářet si pozitivní obraz sebe sama, své vlastní osobnosti.

Je třeba se věnovat vztahu, do něhož jsou dítě a rodiče vepsáni, v němž existují, a to i tehdy, jedná-li se o vztah negativní či patologický. Rodič, jemuž bylo odejmuto dítě, se rovněž nachází v situaci psychického strádání. Odloučení dítěte je pociťováno jako útok na vlastní identitu, rodič je zavalen pocity hanby, křivdy, úzkosti, deprese.

Intervence odborníků jsou často nahlíženy rodiči jako násilí, obava z přehlížejícího pohledu sociálních pracovníků může představovat překážku pro vzájemnou komunikaci. Je třeba se vyprostít z mýtu „špatných biologických rodičů“ a „dobrých institucí“ či „náhradních rodin“. Myriam David zdůrazňuje, že udržování kontaktu mezi dítětem a jeho rodiči je nástrojem, psychoterapeutickým prostředkem pro snížení úzkosti dítěte, úzkosti ze ztráty, z odloučení, z opuštění.

Existence pravidelného kontaktu mezi rodičem a dítětem, i když v některých situacích není možná jiná forma kontaktu než za přítomnosti třetí osoby, umožňuje dítěti konfrontaci mezi rodičem imaginárním a reálným. A vylučuje tak dva nebezpečné extrémy: idealizaci či naopak příliš negativní obraz rodiče a jeho úplné odmítnutí.

Instituce, která se nezabývá rodiči, nemůže být vhodnou ani pro dítě. Instituce, ať organizuje ústavní výchovu nebo umístování dětí v pěstounských rodinách, musí disponovat též vhodným systémem doprovázení rodičů.

Na tomto místě bych tedy konkrétněji promluvila o **práci psychologa s rodiči** v našem zařízení, kterým je kojenecký ústav a dětský domov pro děti od narození do šesti let. Jako psychologka pracuji s rodiči v podstatě dvojí formou: formou rozhovorů a formou doprovázení návštěv. Rozhovory s rodiči jsou buď individuální nebo společné s vedoucí zařízení, návštěvy rodičů doprovázím buď sama, nebo v přítomnosti vychovatele.

Individuální rozhovory psychologky s rodiči

Znám osobně rodiče všech umístěných dětí, s každým rodičem mám vždy alespoň jeden obsáhlý individuální hodinový až dvouhodinový rozhovor, zpravidla během prvních tří

týdnů po umístění dítěte. I když jsem s důvody přijetí dítěte obeznámena, z psychologického hlediska je pro mne důležité vyslechnout a znát verzi rodičů.

Zajímám se o to, jak umístění prožívají, co znamená pro jejich vnitřní svět. Převážná část rodičů u nás umístěných dětí měla též problematické dětství, poznali odloučení od rodičů, umístění v ústavech či v pěstounských rodinách. Žádám rodiče o souhlas, zda se mohou setkat individuálně s jejich dítětem a zda mohou být přítomna některým návštěvám. Ptám se rodičů na jejich plány do budoucna, co by si přáli pro své dítě, co navrhuji.

S některými rodiči, pokud projeví zájem, pracuji nadále formou individuálních rozhovorů. Též sdělím rodičům, že i když neprojeví zájem o individuální rozhovory, uvidíme se znovu a budeme se pravidelně stýkat v jiném kontextu, ve společných rozhovorech s vedoucí zařízení.

Rozhovory vedoucí zařízení a psychologů s rodiči

Zpravidla jednou za měsíc či dva jsou rodiče vyzváni, aby se dostavili k rozhovoru s vedoucí zařízení a psychologkou. Během těchto rozhovorů jsou rodiče informováni o pobytu dítěte, o průběhu umístění. S rodiči diskutujeme rovněž o vývoji jejich osobní a rodinné situace. Centrem našich rozhovorů je dítě, jeho vývoj, jeho budoucnost. Dotazujeme se zda konstatovali změny v chování dítěte. Rodiče nám často sdělují, že si všimli, že je dítě klidnější, prospívá, rozvíjí slovní zásobu, že komunikace s dítětem je snazší, že lépe zvládají rodičovskou roli. Mluví otevřeněji o tom, jaké měli problémy s dítětem před umístěním.

V těchto rozhovorech má klíčovou pozici rozhovor, v němž sdělujeme rodičům návrh na další orientaci dítěte, který budeme předkládat dětskému soudci. Probíhá ke konci pobytu, zpravidla během pátého měsíce umístění dítěte.

Pokud navrhujeme návrat dítěte k rodičům, situace je pro všechny zúčastněné snazší, optimističtější. Rodiče jsou spokojeni a profesionálové mají pocit z dobře vykonané práce.

Situace je komplikovanější a psychicky zátěžová pro rodiče i pro nás, pokud navrhujeme, po ukončení pobytu v našem zařízení další umístění.

Jak oznámit rodičům, že navrhujeme umístění dítěte v pěstounské péči, jak obdržet alespoň minimální souhlas k tomu, aby rodiče na tento návrh přistoupili, nadále spolupracovali, aby pokračovali ve vztahu s dítětem, a nevyvázali se z rodičovské zodpovědnosti.

Některé rodiče psychicky připravujeme na to, že se dítě do rodiny zatím nevrátí. Snažíme se jim vysvětlit, proč si myslíme, že důvody umístění nadále trvají. Osobní znalost rodičů a pravidelný kontakt s nimi během pobytu dítěte nám usnadňují situaci. Někteří rodiče

mají schopnost náhledu a naše argumenty akceptují, jiní jim nemohou porozumět. V každém případě respektujeme rodiče v jejich rodičovství a v jejich citové vazbě na dítě. Někteří rodiče nemohou být rodiči na plný, ale jen na částečný úvazek, přestože své děti mají rádi, nemohou se o ně starat dvacet čtyři hodin denně, sedm dní v týdnu.

Rodičům zdůrazníme, že my podáváme návrh, rozhoduje dětský soudce. Informujeme rodiče o jejich právu mít advokáta a nesouhlasit s našimi návrhy. Snažíme se dovést rodiče k náhledu na to, aby náš návrh na umístění a eventuální umístění sami, pokud bude rozhodnuto dětským soudcem, vnímali jako určitou formu pomoci.

Doprovázení návštěv

Nyní bych ještě promluvila o roli psycholožky v doprovázení návštěv. Je to práce, kterou důvěrně znám, praktikovala jsem ji téměř deset let, před tím, než jsme v letech 1997-98 vytvořili prostor pro rodiče a práci svěřili vychovatelkám s tím, že jako psycholožka jim zůstávám nadále k dispozici.

Rodiče docházejí do našeho zařízení na návštěvy zpravidla dvakrát až třikrát týdně. Návštěvy jsou individuální, s výchovným či psychologickým doprovázením. Některé rodiče doprovázíme ve dvou, vychovatelka a psycholožka zároveň, některé doprovázím sama. Jako psycholožka poskytuji též podporu profesionálům v situacích, v nichž mají potřebu psychologické analýzy nezbytné pro jejich vlastní práci. V rámci doprovázení rodičů je ještě jedna oblast, která náleží do kompetence psycholožky, a tou je doprovázení rodičů hospitalizovaných na psychiatrii. V případě příjmu dítěte, jehož rodič, nejčastěji matka, je hospitalizován v psychiatrické léčebně, psycholožka organizuje a doprovází návštěvy v psychiatrickém prostředí.

Závěrem bych ráda zdůraznila, že cílem výchovného a psychologického doprovázení a podpory vztahu rodič-dítě je vytvořit co nejvhodnější podmínky k tomu, aby se komunikace mezi dítětem separovaným od rodiny a rodičem usnadnila, aby došlo k rozvinutí vztahu a jeho pozitivnímu zrání.

Děti, které mohou myslet na své rodiče a pravidelně se s nimi setkávat a to i v případě, že s nimi nemohou vyrůstat v každodenním kontaktu, se pak mohou stát dospělými jedinci, schopnými milovat, pracovat a existovat bez toho, že by byli vtaženi do nebezpečné spirály transgeneračního opakování dramatických osudů svých rodičů.

Představení „Pouponnière“

Daniele Davoust

Vedoucí „Pouponnière“

„Pouponnière“ je součástí Centra Departementu pro dětství a rodinu (Centre Départemental de l'Enfance et de la Famille); je to veřejné, neautonomní zařízení spadající do pravomoci Generální rady departementu Horní Vienna a poskytující služby ve spolupráci s Ředitelstvím sociální pomoci a solidarity departementu (D.I.S.S.D.). „Pouponnière“ je otevřeno celý rok 24 hodin denně a má kapacitu 18 dětí ve věku 0 až 6 let. Průměrná délka pobytu dítěte v zařízení je zpravidla 6 měsíců.

Poslání

„Pouponnière“ přijímá mravně a/nebo tělesně ohrožené děti, děti v obtížné rodinné a/nebo sociální situaci, které netrpí závažnými chorobami, a také děti, které byly svěřeny Odboru sociální pomoci dětství (Aide Sociale a l'Enfance) s doporučením k adopci.

Podmínky přijetí

Děti přicházejí do „Pouponnière“ Centra Departementu pro dětství a rodinu z rozhodnutí Odboru sociální pomoci dětství. Do péče Odboru sociální pomoci dětství departementu Horní Vienna jsou prezidentkou generální rady přijímány děti

- do dočasné péče
- na základě předběžného opatření nebo nařízení ústavní výchovy
- na základě souhlasu rodičů s adopcí.

„Pouponnière“ se skládá ze tří oddělení, z nichž každé může přijmout 6 dětí. Děti jsou rozdělovány do jednotlivých oddělení podle principu vertikálních skupin, v nichž jsou děti od narození do věku 6 let. Při rozdělování se zohledňují následující skutečnosti.

Je třeba:

1. zachovat a respektovat sourozenecké vztahy a umístit sourozence na stejné oddělení,
2. umožnit dětem, aby se vyvíjely v kontaktu s dalšími dětmi různých věkových kategorií tak, jako by tomu bylo v jejich rodině,
3. poskytnout jim prostředí, které by jim dodávalo pocit bezpečí a bylo uzpůsobeno jejich potřebám a životnímu rytmu.

Personál

„Pouponnière“ je jako jedno ze zařízení Centra pro dětství a rodinu vedeno ředitelkou a zástupcem ředitele Centra.

1 vedoucí zdravotnický pracovník

1 psycholog (úvazek 80 %) – pracuje ve dvou zařízeních Centra pro dětství a rodinu

Denní zdravotnická služba

- 3 dětské sestry
- 15 pečovatelek

Vychovatelé

- 3 vychovatelé specializovaní na výchovu malých dětí

Noční služba

- 2 sestry
- 2 pečovatelky

Administrativa

- 1 pracovník příjmu a sekretariátu

Provozní personál

- 2 kuchaři
- 1 prادلena
- 3 uklízečky
- 1 údržbář

Příjem a doprovázení rodin

Dát rodičům místo, které jim přísluší. Bylo by iluzorní si myslet, že když je dítě přijato do „Pouponnière“, zanechá své rodiče na prahu tohoto zařízení. Přijmout dítě znamená přijmout – ve vlastním i přeneseném významu – také jeho rodiče, před nimiž se je snažíme ochránit. Právě s tímto základním paradoxem se musejí naši odborníci vypořádat.“

Umístění

Přijmout dítě, které bylo odloučeno od svých rodičů, znamená podniknout určité kroky v jeho prospěch, ve prospěch jeho rodičů i celé jeho rodiny, vzít v úvahu jeho právní situaci a neztratit ze zřetele jeho budoucnost. Jakmile je rozhodnuto o umístění dítěte do „Pouponnière“, okamžitě jsou zahájeny přípravy, které mají dítěti pomoci, aby se od samého počátku přijetí cítilo v zařízení dobře.

Cílem je učinit všechna nezbytná opatření, aby se zmírnilo utrpení dítěte spojené s odloučením od rodiny a aby dítě tento okamžik neprožívalo jako trauma. Cílem „Pouponnière“ je zajistit spokojenost, rozvoj, citový i psychomotorický vývoj a výchovu svěřených dětí, aby se mohly v dospělosti snadno začlenit do společnosti.

Tým pracovníků „Pouponnière“ si je vědom významu rodiny v socializačním procesu dítěte a v jeho citovém vývoji, ve svém projektu péče věnuje roli rodičů velkou pozornost a považuje „Pouponnière“ za místo „péče o rodičovské vztahy“.

Práce s rodiči během pobytu dítěte v „Pouponnière“

Každý člen multidisciplinárního týmu si je vědom důležitosti rodičů v životě dítěte. Rodiče jsou přijímáni, doprovázeni a respektováni, protože dobře pečovat o děti znamená také podporovat jejich rodiče. Personál se musí vyhnout jakémukoli posuzování rodinné situace.

V „Pouponnière“ byla péče o rodiče při setkáních rodičů s dětmi záměrně svěřena vychovatelkám, kterým pomáhají dětské sestry a především psychologka. Naše zařízení se rozhodlo vyčlenit personál, který se bude starat výhradně o děti, a personál, který bude přijímat a doprovázet rodiče. V rámci možností se hned druhý den po přijetí dítěte do „Pouponnière“ rodiče setkají s vychovatelkami v prostorách vyhrazených rodičům. Návštěvy jsou individuální: zpočátku se obvykle navrhuje dvě návštěvy týdně trávající vždy jednu hodinu. Nežiji-li rodiče společně, každý z nich má nárok na dvě návštěvy. Četnost a trvání návštěv jsou modifikovány podle vývoje situace.

Rozhovory s rodiči

Po vyčlenění zvláštního prostoru pro rodiče, který umožňuje lepší přijetí a doprovázení rodin, byly zavedeny různé typy rodičovských pohovorů, a to s vedoucím zdravotnickým pracovníkem, s psychologkou, s vychovatelkami a dětskými sestrami. Tyto pohovory rodičům umožňují vyjádřit se v nepřítomnosti svého dítěte (svých dětí) o důvodech umístění, průběhu pobytu, o tom, jak prožívají odloučení, jaká jsou jejich přání, jak se dívají do budoucnosti.

Odchod dítěte z „Pouponnière“

Bez ohledu na to, kam dítě z „Pouponnière“ odchází, usilujeme o to, aby tento odchod byl postupný a aby se dítě připravilo na odloučení od svých pečovatelek, které se o ně staraly, a od dalších dospělých a dětí, s nimiž v „Pouponnière“ pobývalo.

Pokud se dítě znovu vrátí do své rodiny, je třeba jeho návrat usnadnit, pokud bude dítě bude umístěno do pěstounské rodiny, do ústavu nebo do adopce, je třeba mu pomoci, aby se sžilo s novým prostředím.

Představení „Résidence“ Centra pro dětství a rodinu departementu Horní Vienna

Sylvie Barriere

Vedoucí zařízení „Résidence“

Představení zařízení

„Résidence“ je zařízením Centra pro dětství a rodinu (CDEF – Centre Départemental de l'Enfance et de la Famille), spadající do pravomoci Generální rady departementu Horní Vienna a poskytující služby ve spolupráci s Ředitelstvím sociální pomoci a solidarity departementu (D.I.S.S.D.).

„Résidence“ je dětský domov sociálního charakteru. Každý rok může přijmout 32 dětí, od 4 do 13 let (věk v době přijetí) a postarat se o děti od 4 do 15 let. Zařízení upřednostňuje péči o děti v rámci jejich sourozenecké skupiny.

„Résidence“ se nachází v samotném srdci městečka Nieul, 15 km od Limoges. Disponuje čtyřmi ubytovacími jednotkami umístěnými ve dvou budovách. Každá ubytovací jednotka je koncipována jako malý byt, který poskytuje společenské místnosti a individuální nebo dvoulůžkové ložnice dětí. Děti mají k dispozici 4500 m² venkovních prostor (hřiště, zahrada...).

„Résidence“ přijímá děti mravně a/nebo fyzicky ohrožené, v obtížných rodinných a/nebo sociálních situacích, které nemají závažné zdravotní postižení. Děti se závažnějším zdravotním postižením jsou směřovány k institucím, jejichž podmínky přijetí jsou lépe přizpůsobeny.

„Résidence“ má následující úlohy:

- Přijmout dítě s ohledem na jeho životní příběh a základní potřeby, které odpovídají jeho věku.
- Chránit dítě z pohledu jeho fyzické a psychické integrity a udržet přítom jeho rodinné vazby.
- Nabídnout každému dítěti bezpečné prostředí pro život.
- Umožnit nastolení nové dynamiky rodiny, aby v ní každý našel své místo a opíral se při tom o dovednosti všech.
- Podílet se v rámci multidisciplinárního týmu na realizaci individuálního projektu podpory každého dítěte a jeho rodiny ve spolupráci s dalšími zařízeními a institucemi za účelem přípravy další orientace dítěte na konci pobytu.

Personál

„Résidence“ je jako jedno ze zařízení Centra pro dětství a rodinu (CDEF) vedeno ředitelkou a zástupcem ředitele.

Vedoucí sociálně-výchovná pracovníce

Její role spočívá ve vymezení podmínek a programovém řízení personálu zařízení. Je přímou manažerkou týmů instituce a organizuje její chod. Dohlíží na ucelenost a koordinaci činností v zařízení. Je garantem celkové péče o každé dítě. Účastní se schůzí pracovních skupin. Vede rozhovory s každým rodičem a dítětem o jejich konkrétní situaci, zejména při přijetí do zařízení a před jeho opuštěním.

Psycholožka

Přijímá každé dítě a vyhodnocuje jeho situaci. Podílí se aktivně na práci s rodinami a vede s nimi rozhovory. Při schůzích poskytuje týmu vychovatelů informace o psychologické situaci každého dítěte. Může děti směřovat ke specifitější odborné péči, lépe přizpůsobené jejich potřebám (např. terapeutická péče). Jejím úkolem je zajistit, aby dítě mohlo promluvit a bylo vyslechnuto. Spolupracuje zároveň se dvěma zařízeními Centra pro dětství a rodinu.

Sociální pracovníci

Pracují ve směném provozu od 7 hod. do 22:30 hod., mají na starosti péči o skupinu dětí a řídí běžné každodenní situace. V každé ubytovací jednotce je 5 sociálních pracovníků. Skrze nástroje, jako jsou rozhovory, porady, písemné zprávy, tým garantuje správné fungování pravidel instituce a skupiny. Tým dbá na naplňování každého projektu individuální péče o dítě. Pracovníci jsou odpovědní za vedení spisu každého dítěte. Mají funkci animační a realizují aktivity pro děti. Dohlíží nad správným využitím prostředků, které jsou zařízení dány k dispozici.

Referent

Sledování situace každého dítěte zajišťuje multidisciplinární tým složený se sociálních pracovníků, psycholožky a vedoucí sociálně-výchovné pracovníce zařízení.

Každé dítě má dva referenty, kteří mají na starosti speciálně sledování jeho situace a jeho individuální projekt péče.

Referenti jsou v rámci zařízení zodpovědní za komunikaci dítěte s jeho rodinou i spolupráci s různými externími účastníky (školou, atp.). Jsou mediátory, kteří podporují fungující spolupráci zainteresovaných účastníků v zájmu dítěte.

Referenti mají na starosti kontakty s rodinami. Informují je o různých schůzkách týkajících se dítěte a nabádají je k účasti na nich. Rodiče mohou sami tyto schůzky iniciovat a to ve spolupráci s výchovným týmem. Referenti se setkávají s rodiči za účelem výměny informací, společného zpracování projektu individuální péče každého dítěte a hodnocení vývoje každé rodinné situace. K těmto schůzkám se může připojit psycholožka zařízení.

Referenti dbají na to, aby v situaci každého dítěte byly vykonány všechny administrativní úkony. Právě oni, pod dohledem vedoucí sociálně-výchovné pracovnice, připravují v rámci zařízení podklady pro zprávu o vývoji situace dítěte a jeho rodiny. Zprávu pak zpracovává multidisciplinární tým a posílá jí Generální radě departementu a/nebo dětskému soudci.

Přijímání dětí

Žádosti o přijetí se podávají vedoucí výchovně-sociální pracovníci. Představení situace dítěte a jeho rodiny pak probíhá za účasti jednoho člena z každého výchovného týmu, psychologa a vedoucí sociálně-výchovné pracovnice.

Tento postup umožňuje posoudit v rámci týmu vhodnost umístění dítěte v „Résidence“. Důležité je zvážení toho, zda je zařízení schopno poskytnout dítěti potřebnou péči. Pokud je rozhodnuto o přijetí dítěte, tým následně vybírá skupinu, která bude pro dítě nejvhodnější. Každé přijetí musí být schváleno odborným poradcem Ředitelství sociální pomoci a solidarity departementu. Děti jsou svěřovány Odboru sociální pomoci dětství departementu Horní Vienna a jsou přijaty do „Résidence“ buď na:

Dočasný pobyt (čl. 223.2 Zákona o sociální činnosti a rodině)

Smlouva o přijetí dítěte je podepisována na žádost rodičů nebo se souhlasem osoby, která je pověřena výkonem rodičovských práv. Je uzavřena na přesně vymezenou dobu, která nesmí překročit jeden rok. Může však být prodloužena. Rodiče si zachovávají svá rodičovská práva. Dočasný pobyt musí být podepsán před přijetím a musí být schválen odborným poradcem Odboru sociální pomoci pro dětství. Rodiče, příp. osoby které jsou pověřeny výkonem rodičovských práv nebo zařízení mohou dočasný pobyt kdykoliv přerušit.

Soudně nařízený pobyt (čl. 375 a následující Občanského zákoníku)

Dětský soudce vydá nařízení o dočasném umístění dítěte nebo rozsudek o výchovném opatření, rozhoduje o umístění a délce jeho trvání. Rodiče si zachovávají rodičovská práva, s výjimkou zvláštních omezení stanovených soudcem. Každé přijetí musí být schváleno Odborem sociální pomoci pro dětství. Zařízení musí obdržet rozsudek o umístění před přijetím dítěte.

Pobyt

Ještě před přijetím nabízíme všem rodičům i jejich dětem, aby nás navštívili a seznámili se se zařízením „Résidence“. Mohou se zeptat na cokoliv, co se týče činností, které zařízení nabízí. Tato schůzka probíhá za přítomnosti vedoucí sociálně-výchovné pracovnice, psychologky a jednoho z budoucích referentů dítěte a jeho rodiny. Toto setkání umožňuje vyjasnit si práva a povinnosti všech stran, i to, jaká pomoc může být poskytnuta dítěti i jeho rodičům.

Pracovní týmy „Résidence“ si uvědomily, že tyto první schůzky s rodiči jsou zásadní. Pro tato setkání nejsou stanoveny lhůty. Rodiče jsou vždy přijímáni s respektem, ať už je charakter toho, čeho se dopustili vůči dětem, jakýkoliv.

Cílem tohoto prvního setkání s rodinou je v podstatě uklidnit jak děti tak rodiče. Je třeba poznamenat, že to, že setkání věnujeme dostatek času, přesně připomínáme okolnosti umístění dítěte a společně s rodinou se zamýšlíme nad důvody umístění, přispívá ke zmírnění míry agresivity některých rodičů. Výsledkem toho, že tuto schůzku řídí vedoucí sociálně-výchovná pracovnice zařízení, že se každému připomíná jeho role a odpovědnost, by mělo být upevnění pravidel zařízení a práce s rodinami. K tomuto prvnímu kontaktu dochází vždy za přítomnosti alespoň jednoho z referentů situace dítěte a psychologky zařízení. V průběhu návštěvy je rodině představen veškerý personál a jeho funkce. Rodiče jsou seznámeni s tím, že se řídíme profesním tajemstvím, a že informace, jež jsou jeho předmětem, můžeme sdílet s ostatními sociálními pracovníky, je-li to nutné.

Tým si povšiml, že i předávání „přijímací knížky“, provozního řádu a souboru pravidel pro přijímané dítě a jeho rodinu v písemné podobě před nástupem do zařízení, znamená pro rodiče i dítě větší jistotu. Nežádá se stává, že se rodiče obracejí na tým s otázkami ohledně těchto dokumentů nebo chtějí při příchodu dítěte, ale i v průběhu jeho pobytu, některé věci vyjasnit. Pravidla jsou jasná, a v případě nejasností mezi rodiči a námi to, že spolu projdeme příslušný dokument, velmi ulehčuje řešení konfliktů. Neustále je připomínáno dodržování zákonů. Zjistili jsme, že od zavedení těchto postupů se výrazně

snížila agresivitu mezi rodiči a týmem. To že nabízíme a dodržujeme určitý rámec, připomínáme právní kontext a naše společné úkoly, přispívá ke snížení osobní řevnivosti, kterou rodiče do té doby mohli mít. Personál našeho zařízení, jejich protějšek, není totiž vnímán jako „náhradní rodič“, ale jako profesionál.

Odchod z „Résidence“:

Podle vývoje každého jednotlivého dítěte může být odchod z „Résidence“ orientován různými směry. V případě dočasného pobytu mohou o nové orientaci rozhodnout pouze rodiče. V rámci možností se tým snaží rodičům v této volbě pomoci. Výchovný tým se může v případě zjevného nebezpečí, které ohrožuje setrvání dítěte v rodině nebo rizika zjevného nebezpečí obrátit na dětského soudce, aby dítě bylo chráněno.

Směry odchodu dítěte:

Návrat do rodiny

Jde o první cíl stanovený zákonem, k němuž směřuje práce multidisciplinárního týmu „Résidence“. Může být doprovázen výchovnými opatřeními o pomoci, která spočívají v působení vychovatele i v domácím prostředí rodiny.

Umístění do pěstounské rodiny

Pokud není možný návrat dítěte do rodiny, může být rodině nabídnuta možnost umístění dítěte do pěstounské rodiny. Toto rozhodnutí týmu zařízení je vždy rodičům oznámeno předem a je s nimi diskutováno. V případech, kdy jsou názory rodičů a výchovného týmu protichůdné, může o umístění rozhodnout dětský soudce.

Umístění do jiného zařízení

Toto rozhodnutí se přijímá, když je třeba prodloužit umístění dítěte a jeho pobyt v „Résidence“ již pro něj není tím nejlepším řešením. Rozhodnutí o tomto návrhu zařízení, který je předkládán dětskému soudci, je s rodiči vždy předem diskutováno. V případě, že jsou názory rodičů a výchovného týmu protichůdné, je k rozhodnutí vyzván dětský soudce.

Vývoj v posledních deseti letech

Zprávy o činnosti „Résidence“ z posledních deseti let potvrzují, že soudní opatření, která jsou důvodem přijetí dětí do zařízení, jsou u většiny umístěných dětí dlouhodobá a jejich počet v průběhu let vzrůstá (ze 73 % na 90 %). S výjimkou let 2002 a 2004 byly hlavními směry odchodu dítěte ze zařízení návraty do rodiny, doprovázené výchovnými opatřeními v otevřeném prostředí (mezi 65 % a 73 %). Průměrná doba pobytu dítěte v zařízení je dva roky. Mezi lety 1996 a 2002 se počet přijatých dětí obnovoval v průměru o polovinu v každém roce, od roku 2002 jsou pohyby výraznější (průměrně 20 přijetí a 20 odchodů dětí za rok).

Panelová prezentace vzdělávacího a metodického kursu

Panelové prezentace se účastnili frekventanti kursu, kteří jsou zároveň reprezentanti všech institucí, kteří se kursu zúčastnili, obě lektorky a supervizor.

Frekventanti kursu zpracovali svůj příspěvek do sborníku podle následující osnovy:

- ✓ jméno, pracovní pozice, pracoviště,
- ✓ očekávání od projektu,
- ✓ co konkrétního projekt přinesl každému autorovi příspěvku ve vztahu k následujícím principům:

chceme-li efektivně pomoci dítěti, je třeba abychom pracovali s jeho rodinou,

multidisciplinární spolupráce je efektivním nástrojem k pomoci dítěti a jeho rodině,

- ✓ čím by každý účastník za svoji pracovní pozici v instituci obsah vzdělávacího programu doplnil, tak aby vedl k uvedení výše uvedených principů do praxe.

Příspěvek lektorek kursu a supervizora je věnován průběhu kursu, jeho dynamice a výstupům.

Antonie Bot'ová

Ředitelka

Dětský domov Korkyně

Po pravdě musím říci, že jsem o projektu nebyla předem příliš informována, vlastně mě zaujala pouze osoba paní Věry Bechyňové, která v něm figurovala se svou zástupkyní Martou Konvičkovou jako lektorka. Činnost jejich občanského sdružení STŘEP mě zajímala a proto jsem předpokládala, že i projekt se bude týkat pomoci nefunkčním rodinám nebo rodinám v nouzi a následně i ohroženým dětem.

Protože již více než čtrnáct let pracuji jako ředitelka prvního nestátního dětského domova, setkávám se nejen s dětmi, které potřebují pomoc, ale i s jejich rodiči, kteří se dostávají do komplikovaných situací a leckdy i díky tomu se nemohou o své děti patřičně postarat. To, že i jim je třeba pomoci, jsme se svými spolupracovníky celá ta léta cítili, ale jak začít, jak překonat bariéry, které jsme mezi sebou měli, to jsme nevěděli. A z tohoto faktu vznikla i očekávání. Jakkak to ty chytré dámy ze STŘEPU dělají, že jim rodiče důvěřují a jsou s nimi ochotni přistoupit na spolupráci. Prapůvodně jsem tedy byla zvědavá a lehce

nedůvěřivá. Očekávání jsem měla pouze vágní, o to větší však jsou mé nynější naděje a hlavně chuť uplatnit v praxi to, co jsem projektem získala.

Chci-li hovořit o projektu, musím se zmínit o složení našeho pracovního týmu. Kromě lektorek se projektu zúčastnila i většina sociálních pracovníků a kurátorek odboru sociálních věcí a zdravotnictví Magistrátu města Kladna. Zajímavé pro mě bylo i to, že na projektu participovaly pracovníce neziskových organizací města Kladna, které zajišťují služby v oblasti pomoci sociálně slabým rodinám. Vzhledem k tomu, že cílem našeho snažení nebyla jen prevence, ale i o následná pomoc rodinám s problémy v sociální sféře, byla, myslím, velmi přínosná i účast několika dalších ředitelky a sociálních pracovníků státních dětských domovů Středočeského kraje. Chceme-li totiž hovořit o takzvané multidisciplinární spolupráci, musíme v první řadě ony disciplíny posadit za společný stůl. Ze zkušenosti vím, že diskuse, která na daná témata ve společnosti probíhá, nebývá často vedena napříč názorovým spektrem. Obvykle se u jednoho stolu sejdou zastánci stejného názoru, vzájemně se ubezpečují o svých zaručených pravdách, zatímco u vedlejšího stolu se stejně intenzivně diskutuje ve zcela opačném duchu.

Projektu, o kterém zde mluvím, se tento společný stůl podařilo vytvořit. Nebudu tvrdit, že jsme od začátku všichni táhli za jeden provaz, logicky se mezi námi vytvořily názorové skupinky z jednotlivých oborů a každá z nich měla potřebu obhajovat své zažitě, praxí zaběhnuté způsoby a rituály, navíc jsme byli konfrontováni se zkušenostmi ve francouzském městě Limoges, kde jakoby všechno nové již léta běželo. První averzi odnesly právě naše francouzské kolegyně, většina z nás si vůbec nedokázala představit, jaký typ klientely spravují, tudíž jsme měli tendence si myslet, že neadaptabilní, dysfunkční rodiny se vyskytují pouze v Česku, nejlépe pak jen v Kladně a okolí. Naše vnitřní nespokojenost se projevila také v reakcích na lektorky. Musely si vyslechnout argumenty typu: „Vám se to pracuje s klienty, které si samy vybíráte nebo kteří za vámi chodí dobrovolně. To my musíme pracovat s lidmi, kteří naši pomoc nechtějí a jak je máme motivovat.“ Podobné rozpory vznikaly mezi státní a neziskovou sférou. Motivace našich potenciálních klientů je vůbec ten nejdůležitější problém.

I to však znám z praxe ředitelky dětského domova. První reakcí rodičů nebo příbuzných dětí, které mají nařízenou ústavní výchovu, bývá většinou spojen s nepochopením a s pocitem, že je jim státem ukradeno dítě. V okamžiku, kdy si na tento fakt zvyknou, dostávají se úlevný stav: je to vlastně naopak - o dítě je státem postaráno a problémy, které s ním byly spojené, jsou pryč. Vzniká nám naprosto nemotivovaný klient, člověk, který přežívá ze dne na den, sice se trápí a sebelituje, ale nemá potřebu svou situaci měnit, natož pak dosáhnout zrušení ústavní výchovy u svých dětí. Místo, aby byl touto nepřízní osudu donucen jednat,

ještě více ho ona nepřízeň ukotví v jakési pseudoblažené nečinnosti. A právě v této chvíli by měl nastoupit multidisciplinární tým odborníků a přimět našeho nemotivovaného klienta vyjít z letargie, pomoci mu řešit obvykle velmi svízelnou situaci, nabídnout mu různé alternativy, ale praxe bývá prozatím poněkud jiná.

Já z pozice ředitelky zařízení, kde je dítě umístěno, jsem v první řadě nucena zahájit správné řízení a poté vydat rozhodnutí o výši ošetrovného, které budou na své dítě rodiče buď platit nebo neplatit, zdokladují-li ovšem, že jejich měsíční příjem nedosahuje životního minima. Tento akt je vskutku ryze administrativní záležitost, je spojen s „obáčkami s červeným pruhem“, které našim klientům asociují samé ošklivé úřední věci, jazyk, který je ve správním řízení používán, je opět klasicky úředně nepochopitelný a představíme-li si takového typického rodiče, jehož dítě má nařízenou ústavní výchovu, který obdrží tuto korespondenci, je nám hned jasné, že má tendenci ji co nejrychleji zahodit, jako ostatně „zahazuje“ většinu svých problematických záležitostí. To opravdu není klient, který chce spolupracovat, ale já se mu ani moc nedivím.

Nechci se dotknout pracovníků a pracovníků z jiných oblastí, ale obávám se, že i jejich aktivita se z takovéto zdánlivě vyřešené kauzy přesouvá na jiné, kde je ještě dítě či děti v bezprostředním ohrožení a s rodiči, jejichž děti jsou umístěny do nějakého zařízení, se už tak intenzivně nepracuje. Nikomu to nezazlívám, zvláště poté, co jsem se právě na našich seminářích seznámila s množstvím jednotlivých případů, které jsou nucené řešit pracovníci sociálních odborů. Ale stále nám tady zůstává rodič v krizi, který je bombardován úředními obáčkami, jeho dítě je kdesi umístěné a většina společnosti je nastavena tak, že je to jen jeho problém, protože se ani neumí postarat o vlastní dítě, zajímá ho pouze alkohol, drogy a cigarety, je to příživník, který si své děti nezaslouží. O tom, že se jedná skoro vždy o rodiny, kde se některé z těchto rizikových faktorů vyskytují, není pochyb, ale zároveň je třeba si uvědomovat, že stále zůstávají existujícími rodiči našich dětí.

Chceme pomáhat dětem, ale je na nás odbornících, abychom dokázali přesvědčit i laickou veřejnost, že chceme-li jim pomáhat efektivně, musíme pomáhat a pracovat s celou rodinou. Je jednoduché říci, že děti do ústavů nepatří – tedy je co nejrychleji umístíme do takzvaných náhradních rodin a s původní rodinou naprosto přeručíme veškeré kontakty, protože by to adaptaci dítěte v náhradní rodině jen hatilo. Navíc s pěstouny předem ani potom dostatečně nepracujeme, ponecháme je v jejich šťastné iluzi o vděčnosti zachráněných dětí a máme zaděláno na další problémy. Toto všechno a mnohé další otázky před námi v průběhu realizace projektu vyvstávaly.

Všechny nás zajímalo, jak začít. Jak vytvořit multidisciplinární týmy, když se pohybujeme napříč několika rezorty, jak překonat množství předsudků a diskriminačních faktorů, které se na naši práci nabalují. Ne nadarmo se tento projekt jmenuje „Příklad dobré praxe“, opravdu totiž jde o to najít vnitřní mechanismy k uplatňování té nejlepší možné praxe v rámci dané legislativy. Když jsme konfrontovali naše zákony se zákony francouzských kolegyň, k našemu překvapení se nijak výrazně nelišily. Právní klima máme upraveno, teď jde jen o to najít tu dobrou praxi. A jak je známo, praxe vždy vychází takzvaně zdola, těžko nám mohou ministerští úředníci přesně vymežit, co máme dělat. V tomto mezinárodním projektu jsme měli možnost, kromě jiného, nahlédnout do praxe v jednom francouzském departmánu a získat informace o nových komunikačních strategiích v rámci jednání s klienty. Hlavně jsme však zjistili, že je jen a jen na nás, pracovnících v pomáhajících profesích, jak se bude dařit předcházet necitlivým přehmatům při pomoci problematickým rodinám a jejich dětem, respektive jak pomáhat osobám, jež jsou ohroženy z důvodu krizové sociální situace, životními návyky a způsobem života, který vede ke konfliktům se společností, co neefektivněji. I tu nejlepší metodiku může zhatit laxní přístup a neprofesionalita jednotlivých pracovníků, leckteré špatné skutky bývají dlážděny dobrými úmysly. A tomu bychom se měli v budoucnosti vyvarovat.

Mně samotné tento projekt pomohl nahlížet na problémy spojené s ústavní výchovou jinak, než jsem se svými spolupracovnicemi nahlížela dosud. Pochopila jsem, že je třeba co nejrychleji navázat s rodinou kontakt a ve spolupráci s ostatními sociálními službami cíleně a cílevědomě s ní pracovat. Nechci tvrdit, že úspěch se stoprocentně dostaví a dítě s nařízenou ústavní výchovou se opět vrátí do, tentokrát funkční, rodiny. Tak naivní nikdo z nás není, ale i dílčí úspěchy jsou úspěchy a každý náš postup, který přispěje ke zmírnění stávající situace, pomáhá především našim dětem. Jsem ráda, že jsme si mohli v průběhu minulého roku ve spolupráci s jistým sociálním odborem a jistou neziskovou organizací na vlastní kůži vyzkoušet jednu kauzu, která šťastně skončila návratem dvou dětí do vlastní, i když neúplné rodiny.

Helena Louthanová

sociální pracovnice

Dětský domov Kladno

Účast ve vzdělávacím projektu Příklad dobré praxe v mikroregionu Kladno byla nabídnuta pracovníkům Dětského domova Kladno už v r. 2004. Projekt byl prezentován jako

nástroj k vytvoření funkčního systému partnerské spolupráce mezi jednotlivými místními institucemi a nestátními neziskovými organizacemi. Toto téma nás velice zaujalo, a proto jsem byla jako sociální pracovnice dětského domova pro děti do 3 let, tedy zdravotnického zařízení, do výcviku přihlášena.

Očekávala jsem, že výstupem výcviku bude konkrétní metodika multidisciplinární spolupráce všech jednotlivých subjektů, které se na řešení sociální situace každého konkrétního klienta podílejí, což se opravdu stalo. Od počátečních setkání skupiny jsem pociťovala, že výchozí postavení zdravotníka je při vstupu do výcviku jednodušší. Jednodušší v tom, že zdravotničtí pracovníci jsou k týmové práci vychováni, mají ji zažitou a využívají ji. Bez týmové spolupráce by nebylo možné problém klienta zdárně vyřešit. Z tohoto pohledu není rozdíl mezi nemocným pacientem a zdravým dítětem v dětském domově. I ono potřebuje vyřešit svoji neutěšenou situaci, když z různých důvodů nemůže vyrůstat u svých biologických rodičů. Přesto, že při vstupu do výcviku jsem se nemusela zabývat zvykáním si na týmovou spolupráci, bylo toho hodně, co vedlo k zamyšlení. Témata probíraná na setkáních, práce skupiny a prezentované úvahy spolu s problémy ostatních členů skupiny nutily zhodnotit správnost zaběhlých postupů v práci s naším malým klientem a popřemýšlet, kde by se dalo co zlepšit. Rovněž mi komunikace ve skupině dala možnost pochopit, co všechno rozhodnutí ovlivňuje. Kazuistiky stejných rodinných problémů ve Francii mi pak daly inspiraci pro komunikaci s rodiči. Určitě lze francouzským kolegům závidět jejich sortiment sociálních služeb, které mohou rodině nabídnout. Ve skupině mi chyběli zástupci soudů. Také sociální pracovnice z nemocnic, které jsou často prvními, kdo na problém v rodině upozorní, ve skupině nebyly.

V dětském domově je od přijetí dítěte práce týmu zaměřena na cíl, aby mohlo být co nejdříve propuštěno do rodiny. Tým, který musí situaci dítěte vyřešit, je široký, každý jeho subjekt má přesně vymezené úkoly, přesně stanovené kompetence a přesně stanovenou odpovědnost. OSPOD, jako orgán pověřený sociálně právní ochranou dětí a rodiny, má povinnost vyřešit situaci dítěte danou ze zákona a je za to zodpovědný. Úkolem našeho zařízení je zase přímá péče o dítě. Musíme se o ně postarat tak, aby mělo uspokojeny všechny své bio-psycho-sociální potřeby. Znamená to, že se musíme starat o to, aby se ve všech směrech správně vyvíjelo. Měli bychom v co největší možné míře zmenšit negativní vliv vyhoštění z rodinného prostředí na jeho psychiku a také deprivaci z negativních zážitků v případě předchozí špatné péče.

A v tuto chvíli se nám otevírá prostor pro práci s biologickou rodinou dítěte. Měli bychom znát její situaci, vědět, co vedlo k umístění dítěte. Rodiče bychom měli osobně poznat a dovědět se od nich, jakou mají představu o řešení problému. V případě, že projeví zájem o navrácení dítěte, měli bychom jim dát příležitost a být jim ve všech směrech nápomocni. Tady pak nastupuje možnost přizvat do týmu další členy. Třeba nestátní neziskové organizace, které mají pověření k sociálně právní ochraně dětí a pracují s rodinami ohrožených dětí, organizace provozující azylové domy pro rodiče s dětmi, terénní sociální pracovníky organizací, které intervnují přímo v rodinách, odborné pracovníky schopné zaškolit handicapované rodiče v péči o dítě nebo rodiče pečující o handicapované dítě, psychologické a rodinné poradny, pedagogicko-psychologické poradny, organizace provozující asistenční služby a spoustu dalších většinou úzce specializovaných poskytovatelů sociálních služeb. Tým, který je sestaven k pomoci dítěti a jeho rodině má obrovský odborný potenciál. K tomu, aby svou práci dovedl ke zdárnému konci, navrácení dítěte domů, je podle mého názoru ale nezbytná základní podmínka: rodiče musejí pochopit, co vedlo k umístění dítěte do dětského domova a musejí chtít tuto situaci změnit. A tým by měl mít vůli biologické rodiče respektovat.

Úvahy o navrácení dítěte do biologické rodiny mají určitě své hranice. Nepočítám děti, které jsou při porodu svými rodiči určeny do osvojení. Z celkového počtu dětí přijatých během kalendářního roku do našeho zařízení to bývá v průměru kolem 50 % dětí. Někteří z těchto rodičů, i když v porodnici uvedou, že dítě dávají k adopci, nadále nespolupracují a po 6 týdnech již svůj souhlas oficiálně nestvrdí podpisem na příslušném úřadě. Většinou proto, že se nezdržují stabilně v jednom bydlišti a nechtějí být žádnými administrativními úkony obtěžováni. Nemají o dítě vůbec žádný zájem a nezajímá je jeho osud. Ani v těchto případech je k péči o jejich děti nenutím. O jejich nezájmu rozhodne soud.

Také u rodičů, kteří své děti prokazatelně týrali nebo mají neodstranitelné psychické potíže takového rázu, že své dítě ohrožují, bych úvahu o navrácení dítěte do jejich péče pominula. Lze nalézt náhradní rodiče, kteří budou dítě vychovávat a biologičtí rodiče se se svými potomky mohou kontaktovat v intenzitě podle rozhodnutí soudu.

Naopak v ostatních běžných důvodech k přijetí dětí – rodiče mírně zanedbávající péči o své děti, rodiče bez bytu, bez finančního zajištění, s partnerskými problémy, s velkým počtem dětí z neplánovaných těhotenství, ze zanedbaných domácností nebo děti odložené proto, že potřebují zvýšenou péči, se mi jeví práce s rodiči jako velice perspektivní.

Ještě bych ráda zdůraznila, že bychom si všichni měli uvědomit, že dítě není posazeno do středu bitevního pole organizací, které deklarují jako svůj cíl pomoc dítěti v obtížné

situaci. Měli bychom všichni jako zcela rovnocenní partneři ruku v ruce přispět každý svým dílem k tomu, aby se dítě v bezpečí mohlo vyrovnat se svým osudem a vyrůst v člověka schopného se samostatně postavit do života. Mám dojem, že naše skupina po roce a půl společné práce spolupracovat dokáže.

Marie Vacková

Vedoucí odboru sociálních věcí a zdravotnictví

Magistrát města Kladna

Množství dětí v dětských domovech netěší mě ani sociální pracovníky zabývající se agendou sociálně právní ochrany dětí. Práce s rodinou je jedna z cest, jak urychlit, nebo vůbec umožnit dětem návrat domů. Z touto myšlenkou jsem se ztotožňovala se svými kolegyněmi na kladenském sociálním odboru ještě předtím, než se sanace rodiny objevila v novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí v červnu roku 2006. Věděli jsme, že jde o práci velmi náročnou a že nejde o činnost izolovanou na jednotlivé instituce.

Účast na projektu občanského sdružení STŘEP Příklad dobré praxe v mikroregionu Kladno nám dala naději, že je možné uskutečnit sanaci rodiny za účasti institucí, které dítě za jeho nedobrovolného pobytu mimo domov provázejí. Že tato multidisciplinární spolupráce dostane řád a určitá pravidla. Cítili jsme, že je třeba změnit k lepšímu již zavedenou praxi. Možná, že začátek projektu nastartoval určitý posun v myšlení některých účastníků, možná nás všech. Všichni jsme se chtěli naučit účinně pracovat s rodinami dětí v ústavní péči tak, abychom docílili jejich brzkého návratu do rodiny. Chtěli jsme získat nové zkušenosti i dovednosti také v oblasti prevence ale i stimulace rodičů k plnění rodičovských povinností.

V průběhu projektu a společných setkávání bylo až překvapující, kolik důležitých věcí o sobě jednotlivé organizace nevěděly. Nemyslím si, že jde o ojedinělý stav, který by se týkal pouze našeho regionu. Během společných setkání jsme měli možnost vzájemně se informovat o svých pracovištích, kompetencích, nebo povinnostech, které při své práci musíme splnit. Co nám ukládá zákon a jak kdo může přispět k sanaci rodiny. V závěrečných fázích projektu došlo na upřesňování některých technických detailů, metodických postupů. Za velmi důležité považuji určité vymezení rolí jednotlivých článků širokého pracovního týmu a zároveň stanovení pravidel o způsobu vzájemné komunikace.

Během projektu jsme mohli u nás zavedenou praxi konfrontovat se zkušenostmi našich francouzských kolegyně z Limoges. Aplikace mnoha postupů není bohužel v našich podmínkách možná. Narážíme na legislativní i technické překážky, ať už jde o odvoz rodičů

s dětmi do DD, neexistence dostatečného množství pěstounských rodin, opatrovnických soudců, nebo nedostatek sociálních pracovníků na sociálních odborech obecních úřadů. Ale i přesto je nesporné, že jejich rady a zkušenosti jsou neocenitelné pro naši budoucí práci s rodinami.

Během tohoto projektu jsem se utvrdila v přesvědčení, že sociální práce není izolovaná činnost pracovníků sociálních odborů, dětských domovů, nebo nestátních organizací. A že domluva, koordinace a vzájemná spolupráce je nezbytná.

Již řadu let spolupracuje kladenský odbor sociálních věcí a zdravotnictví s mnoha nestátními neziskovými organizacemi poskytujícími sociální služby, nejen v oblasti sociálně právní ochrany dětí. Některé neziskové organizace Město i finančně podporuje. Po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí v červnu roku 2006 přibyly obcím s rozšířenou působností nové povinnosti a kompetence bez možnosti personálního posílení sociálních odborů. Sanaci rodiny lze účinně realizovat především intenzivní terénní prací a odbornou rodinnou terapií. Vítáme proto jakoukoli účinnou spolupráci a pomoc nestátních neziskových organizací, která je zaměřena na intenzivní práci s rodinou. Domnívám se, že je nutné pro spolupráci orgánu státní správy péče o dítě s nestátní neziskovou organizací mající pověření k sociálně-právní ochraně dětí, nastavit pevná pravidla spolupráce. Vzájemná informovanost zúčastněných subjektů o jednotlivých krocích při snaze sanovat rodinu, je jediná cesta jak dosáhnout společného cíle: zdravou rodinu, do které se může dítě vrátit, nebo s ní alespoň neztratit kontakt.

Ivana Svobodová

vedoucí OSPOD

Magistrát města Kladna

V profesionálním životě se možnost pracovat na novém projektu, nenabízí příliš často. Zejména na projektu, který by ve svém důsledku zásadním významem zasáhl do života dítěte, neboť odebrání dítěte z rodiny a umístění mimo ni, právě takovým zásahem je. Jsem proto ráda, že jsem byla oslovena Věrou Bechyňovou, zakladatelkou a ředitelkou o.s. STŘEP s nabídkou zúčastnit se budování koncepce projektu s pracovním názvem: „Děti do ústavu nepatří“. Projekt si kladl za cíl vypracovat metodiku, jak v současném českém legislativním prostředí, s (oproti jiným vyspělým zemím) omezenými možnostmi pracovníků v pomáhajících profesích snižovat počet dětí, které jsou umístěovány v ústavních zařízeních a

jak již takto umístěné děti navracet co možná nejdříve zpět do svých původních, ovšem již sanovaných rodin.

V naší zemi je silná orientace a závislost na státních orgánech a ministerstvu, a právě z těchto míst se očekává každá důležitá změna, metodika či návod, jak k různým situacím přistupovat. Možná vyvěrá z nechuti měnit zaběhnuté stereotypy práce, neboť přiznejme si, že to co děláme dlouho a máme zažité, je vlastně svým způsobem pohodlné, tak proč tedy něco dělat jinak. Obzvláště, když nás k tomu tyto ústřední orgány nevybízejí. Domnívám se však, že nelze jen nečinně sedět a očekávat, že někdo jiný za nás všechno vyřeší.

Proto, abychom dosáhli změn a přinesli něco nového do řešení této problematiky, je výhodnější partnerství bez této závislosti. Tímto partnerstvím mám na mysli multidisciplinární spolupráci všech profesí, které mají s konkrétním ohroženým dítětem společný zájem na jeho dalším osudu. Ať jsme to my sociální pracovníci nebo pracovníci v NNO, v dětských domovech, azylových zařízeních, školské a soudní instituce. Právě z takového partnerského dialogu se mohou tvořivě rodit náměty na změny.

Inspiraci jsme mohli čerpat ze zkušeností, osvědčené praxe a výsledků práce našich francouzských kolegyň. Přestože jejich sociální systém i možnosti nabídky pomoci jsou přece jen poněkud odlišné od těch našich, i tak lze v mnohých směrech najít únosný kompromis.

Sociálně právní ochrana dětí je postavena na preventivně výchovných opatřeních a také směřuje k obnovení narušených funkcí rodiny. Proto je podstatnou částí sociální práce při výkonu SPOD sociální práce s rodinou, jako přirozenou skupinou, jejímž členem dítě je. Sociální pracovník využívá vzájemného působení vztahů mezi členy rodiny, pomáhá všem členům rodiny při identifikaci jejich rolí a při učení se těmto rolím, ve kterých by měli získat pocit jistoty.

Multidisciplinární spolupráce je efektivním nástrojem k pomoci dítěti a jeho rodině a chceme-li efektivně pomoci dítěti, je třeba abychom pomohli a pracovali s jeho rodinou. Jsou to zásady sociální práce, které třebaže mě osobně byly vlastní i před tímto projektem, díky němu se ještě více zviditelnily a upevnily.

Velmi však pro mne znamená zjištění, že s těmito principy se ztotožnily i pracovnice z mého pracovního týmu, které budou tímto projektem vybudované postupy uvádět do praxe. A v této jejich práci je budu maximálně podporovat.

Bylo by jistě velmi pošetilé si myslet, a ani nikdo z nás nemůže předpokládat, že použitím zpracované metodiky v praxi v našem správním obvodu nebude dětí, které bude nutno umístit mimo rodinu. Jsou samozřejmě situace, kdy i při nejlepší snaze všech zainteresovaných osob se nepodaří rodinu sanovat tak, aby nebylo nutné dítě z ní odebrat.

Ústavní formy péče i a především náhradní rodinná péče má stále své opodstatnění. Bohužel se najdou i týrající, zneužívající, psychopatičtí rodiče, kteří z různých důvodů nikdy nebudou péči o své děti schopni zajistit a kdy umístění u ústavním zařízení či v lepším případě v NRP, bude pro tyto děti jedinou možnou záchranou. Zázraky se prostě dělat nedají.

Má závěrečná věta nejspíš vyzní jako klišé, přesto však se neubráním tomu, ji nevyslovit: I kdyby mělo díky být díky tomuto projektu, třeba jen jedno z ohrožených dětí získat **posílenou** vlastní rodinu a díky tomu bylo ušetřeno odebrání a umístění do ústavní péče, stál tento projekt za vynaložené úsilí všech zúčastněných.

Ludmila Švecová

kurátorka pro mládež

Magistrát města Kladna

V lednu 2006 jsme vstoupili do projektu „Příklad dobré praxe v mikroregionu Kladno“ s mottem „Děti do ústavu nepatří“ v česko-francouzské spolupráci. Očekávala jsem nové informace k problematice, prezentaci nových metod francouzských kolegyně a společné řešení konkrétních případů. Především pak osobní setkání s pracovníky institucí působících v regionu a Středočeském kraji (poraden, dětských domovů atd.), se kterými jsem do té doby neměla možnost hovořit nebo jen telefonicky. Byla jsem ráda, že na setkáních bude příležitost nejen poznat nové lidi pracující v podobných profesích, ale i vyměňovat si vzájemně nápady a názory na práci s klienty, poznat blíže náplň práce státních i nestátních institucí a možnost navázat spolupráci.

V první polovině projektu jsme se více věnovali teorii. Protože jsem se účastnila mnoha seminářů s různou tematikou, musím přiznat, že tato část mi připadala poněkud nudná. Přesto však, jak jsem později doznala, měla svůj smysl. Zopakovat si vědomosti (z pedagogiky, psychologie, metod sociální práce, asertivního chování, práce s motivovaným a nemotivovaným klientem, nácvik empatických dovedností apod.) a seznámení pracovníků z různých oborů.

Jenomže, jak se říká: „Když dva dělají totéž, není to totéž.“ Každý si hájil „svůj“ způsob práce, z pohledu „své“ profese“. Cítily jsme rozdíl i v odlišném pohledu státních a nestátních organizací (především to, že nestátní organizace pracují pouze s motivovaným klientem). Při společné supervizi v rámci projektu se často ozývala metafora „jako bychom byli každý na jiné lodi“. Výběr supervizora považuji za skvělý a jeho supervize byly vždy

všemi účastníky vždy velmi dobře hodnoceny. Myslím, že i naše lektorky v průběhu práce vyžrávaly a získaly zkušenosti s vedením poměrně velké pracovní skupiny. Vždy však dokázaly vytvořit bezpečnou a přátelskou atmosféru a neustále předávat optimismus a neutuchající nadšení pro věc.

V této době jsme se také měly možnost seznámit s prací francouzských kolegyně v zařízení Centrum pro dětství a rodinu v Limoges, které prezentovaly zcela nový přístup k sanaci rodiny a práci s biologickými rodiči. Pro lepší ilustraci přivezly Francouzky videozáznam s kazuistikou. Musím přiznat, že zpočátku jsem byla značně skeptická. Říkala jsem si: „To je sice pěkné, ale oni na to mají více peněz, sociální pracovníce má v péči méně rodin, mají jiné zákony...“ Prostě „novota“ ze Západu, to u nás nejde! I tak mi ale „francouzská“ myšlenka vrtala hlavou. Od té doby jsem začala více přemýšlet o tom, jaké máme možnosti k sanaci rodin v našich podmínkách. V rámci našich zákonů..

Postupně jsme v projektu přešli k řešení vlastních kazuistik. Pracovali jsme v malých skupinách tak, že v každé bylo zastoupeno několik různých profesí (např. psychologka, kurátorka, ředitelka DD, sociální pracovníce, vedoucí odboru atd.) Na případu s konkrétní rodinou, jsme všichni pracovali aktivněji. Domlouvali, vysvětlovali, navrhovali, argumentovali, naslouchali, zkrátka učili se multidisciplinární spolupráci. Učili jsme se, jak najít společné nejefektivnější řešení pro rodinu i samotné dítě. Teprve na konkrétních případech jsem zjistili, jak je důležité vzájemně spolupracovat, komunikovat, vycházet z dobré znalosti o rodinném prostředí a mít na zřeteli rodinu jako celek. Vytvořit kolem dítěte a jeho (nejlépe biologických) rodičů jakousi „pomocnou síť“.

Řekla jsem si, že zkusím v praxi alespoň kousek z toho, co jsem slyšela a viděla. Navštívila jsem rodinu romského chlapce, který měl být zanedlouho umístěn ve výchovném ústavu. Matka byla zpočátku nedůvěřivá a zcela otevřeně projevovala nelibost s mojí návštěvou. Nakonec souhlasila s tím, že bude spolupracovat s kurátorkou, aby se syn mohl co nejdříve zase vrátit domů. Při návštěvě matky na oddělení jsme spolu domluvily konkrétní kroky spolupráce – tedy „zakázku“. Matka podle mě vnímala i nepopulární kroky kurátorky jako práci na „zakázce“ a pomoc k dosažení cíle – návrat syna do rodiny.

Začala jsem o své práci více přemýšlet, vytvářet strategie pro práci s jednotlivými rodinami. Dostala jsem se ale opět na začátek – k teorii. Musela jsem vzít do ruky knížky, sešit s poznámkami a v praxi znovu a znovu zkoušet to, co jsem se učila v projektu. Další návštěvu Francouzek jsem již vnímala úplně jinak. Měla jsem spoustu otázek a zkoušela jsem

podle jejich vzoru vytvořit jakousi „metodiku“ vlastní práce. I když jsem ve svém snažení na začátku, jsem přesvědčena, že to jde.

A úvaha na závěr? Francouzky přinesly novou, dle mého názoru převratnou myšlenku a nabídly svoje know-how. Setkání v projektu STŘEP nám umožnilo tuto myšlenku vyzkoušet v praxi. To, jakým způsobem budeme tento nový pohled na sanaci rodiny uplatňovat na svém pracovišti, záleží na každém z nás. Myslím, že bez podpory a pochopení vedoucích a dobrého pracovního kolektivu ani dobrá myšlenka a nadšení pro věc nestačí.

Lenka Schořálková

Ředitelka

Azylový dům Kladno, o.p.s.

Očekávání od projektu

Od projektu jsem v první řadě očekávala výměnu zkušeností na základě konkrétních kazuistik a odborné vedení se zahrácováním výstupů. Dále pak zahraniční zkušenosti, pohledy, přístupy a v neposlední řadě osobní kontakty

Velice mě oslovil význam spojení matka na částečný úvazek a sociální pracovník jako manažer sociálních služeb

Co konkrétního mi projekt přinesl ve vztahu k principu: chceme-li efektivně pomoci dítěti, je třeba, abychom pomohli a pracovali s jeho rodinou

Projekt mi osobně přinesl v první řadě cennou zkušenost s profesními vzory odborníků s optimistickým a lidským přístupem, kteří s nadšením i zodpovědností vstupují do problémů známých, komentovaných a přesto efektivně neřešených.

Projekt mi přinesl podporu, zkušenosti a inspiraci vedoucí k analýze současného stavu naší nabízené sociální služby v zařízení, tj. analýzu služby „kde jsme“. Díky týmové spolupráci a společnému lidskému vyladění s kolegyněmi jsme si současně odpovídaly na otázky co chceme, co můžeme udělat hned, jak dosáhneme dalšího.

Z obsahu projektu i naší analýzy jasně vzešla potřeba metodického zpracování vnitřních procesů. Zvláště pak jednání s klientkou a dítětem (dětmi) při akutním přijetí, před a při plánovaném přijetí, v době před ukončením pobytu. Velmi přínosný byl výcvik

komunikačních strategií. Konkrétní posuny nastaly díky zkušenostem francouzských lektorek a jejich praktickým návodům - úpravy prostředí, rozhovory s rodiči, zabydlování dítěte a jeho seznamování se zařízením, spolubydlíci, zaměstnanci Mezi nejjednodušší a nejvíce viditelné patřily a patří úpravy prostředí, vytváření pobytových dětských alb.

Pro efektivnější pomoc dítěti jsme zintenzivnili spolupráci s otci (úpravy návštěvní doby, sociální poradenství, možnost vykonání trestu veřejně prospěšných prací v zařízení).

Celkově tedy nejen průběžně upravujeme prostředí a vnitřní dokumenty, ale zaměřujeme se i na personalistiku, další vzdělávání zaměstnanců. Díky oprávněné a podnětné potřebě sociálního pracovníka jako manažera sociálních služeb je třeba mu také umožnit tento typ vzdělávání.

Multidisciplinární spolupráce je efektivním nástrojem pomoci dítěti a jeho rodině

Projekt otevřel dveře k jasnému cíli tvorbou metodiky spolupráce, jejíž praktické zavádění bude nejen závislé na jejím zapracování do dokumentů, ale na osobním přijetí tohoto principu a odbornosti u každého jednotlivého pomáhajícího pracovníka. Konkrétní uplatnění tohoto principu mimo naše zařízení je prozatím výsledkem osobního vyjednávání kolegyň.

Čím bych za svoji pracovní pozici v instituci obsah vzdělávacího programu doplnila tak, aby to vedlo k uvedení výše uvedených principů do praxe

V úvodu vzdělávání bych uvítala konkrétní rámcový přehled realizace procesů jednání s klienty v jednotlivých zařízeních ústavní výchovy.

Obsah vzdělávání bych doplnila o zpracované kazuistiky s hodnocením pozitiv i negativ, příp. s časovým posunem, a to hlavně takové, kde se princip multidisciplinarity uplatňoval.

Dále bych ho doplnila o jasně definované požadavky na odbornost a dovednosti sociálního pracovníka, jako manažera a koordinátora. Ideální by byl výcvik odpovídající těmto požadavkům.

Bechyňová Věra, Konvičková Marta

Lektorky kursu a autorky projektu

STŘEP, o. s.

Vzdělávací a metodický kurs neobsahoval vzdělávání pro vzdělávání, nechtěli jsme ukázat, co umíme jiného, možná lepšího... Věnovali jsme se zavedení nových metod a přístupů do společné praxe. Žádná organizace sama nemůže dosáhnout takových změn, které jsou potřeba, aby se rodiny s dětmi začaly postupně zvedat z množství rizik sociálního vyloučení a držet je nad nimi do doby, než se to nenaučí samy.

Složení frekventantů kursu dle instituce a počtu frekventantů

- Magistrát města Kladna, oddělení sociálně-právní ochrany dětí (16 frekventantek)
- ROSA, o. s. Středisko pro pomoc ohroženým dětem Kladno (2 frekventantky)
- Azylový dům pro matky s dětmi Kladno (4 frekventantky)
- STŘEP, o. s. – regionální středisko Kladno (2 frekventantky)
- Dětský domov (DD) v Kladně (2 frekventantky)
- DD Korkyně (1 frekventantka)
- DD Pyšely (2 frekventantky)
- DD Dubenec (1 frekventantka)
- DD Sázava (3 frekventantky)
- DD Dobřichovice-Lety (1 frekventantka)
- DD Ledce (1 frekventantka).

Vzdělávací a metodický kurs

Co přinesl

- Proběhly 3 skladebné kursy po 50 výcvikových hodinách zaměřených na získávání nových znalostí a dovedností v práci s rodinou č. akreditací AK I./PV 436/2004, AK I./PV 437/2004, AK I./PV 438/2004. Povinná témata byla obohacena francouzskou praxí snižování deprivace dětí umístěných v zařízení pro výkon ústavní výchovy.
- Vznikl nový akreditovaný kurs v rozsahu 150 výcvikových hodin pro pracovníky školských zařízení, č.j.: 18380/2006-25.
- Zhruba 2/3 frekventantů přijalo téma multidisciplinární spolupráce s dítětem a rodinou v situacích prevence ÚV, výkonu, příp. ukončení ÚV jako stěžejní pro pomoc dítěti.
- Asi 1/3 frekventantů kursu uchopila téma za své a je ochotna je dále rozvíjet nejen ve své práci, ale stát se členem spolupracujícího týmu STŘEPu.
- Asi polovina frekventantů začala věřit, že mohou zavedenou praxi měnit zdola a začala to i dělat.
- Vznikla metodika multidisciplinární spolupráce mezi zastoupenými institucemi.

Bez čeho by se kurs nepovedl

- Ochoty frekventantů vnímat názorové různosti jako témata k růstu a k řešení.
- Otevřenosti frekventantů jít dál od zavedené praxe a přemýšlet společně na vytvoření něčeho nového, co není jisté, že bude fungovat.
- Otevřenosti ke změnám a překonávání ambivalence k zahraniční praxi.
- Podpory jednotlivých nadřízených v zastoupených institucích a organizacích (150 hodin absence personálu na pracovišti).
- Supervizora se zkušeností v práci s rodinami, v ústavním zařízení a v technikách vedení supervize.

Co přinesl kurs autorkám a lektorkám pro další replikaci

- Být pozornější na motivaci frekventantů, vnímat co jim „sedí“, co je „ohrožuje“ jako profesionály s dlouholetou praxí.
- Věnovat pozornost vysokému zastoupení frekventantů z jednoho pracoviště.
- 35 frekventantů na 1 lektorskou dvojici skupiny s interaktivním programem v rozsahu 150 výcvikových hodin je velmi vysoký počet.
- Jsou-li zahraniční lektori členy týmu, pamatovat i na jejich supervizi, včetně tlumočnicka.
- Je třeba si uvědomovat, že každý frekventant není inovátor, což lze využít pozitivně.
- Dávat více času frekventantům dozrát k tvorbě nových metod.
- Být citliví k tvorbě koalic ve skupině.
- Počítat s tím, že vzniknou kontroverzní témata mezi jednotlivými zástupci pracovišť a využít je, nebát se jich.
- Je třeba počítat s odmítavými postoji ve skupině směrem k zahraniční praxi, pracovat s respektem s odporem ve skupině.

Co obsahuje metodika multidisciplinární spolupráce

- Dohodu, jak definovat zdroje a rizika rodiny konstruktivním způsobem, jak předávat informace o klientech.
- Pravidla multidisciplinární spolupráce v situacích dítěte a rodiny (prevence ÚV, průběh ÚV, kontakt rodiny s dítětem příp. ukončení ÚV).
- Kdo je koordinátor týmu, kdo má právo veta a v jakých situacích.

- Vznikne-li hraniční řešení (např. předběžné opatření), jak týmově pokračovat ve spolupráci.
- Jak pracovat a využívat variabilitu týmu k podpoře rodiny, dítěte a multidisciplinární spolupráce.
- Jak hledat konsenzus v rámci týmu.
- Týmová supervize jako nástroj udržování kvality multidisciplinární spolupráce.
- Jak pracovat s „naštvaností“ v rámci multidisciplinárního týmu, kdy vzniká a co s ní.
- Jak přizvat dalšího kolegu ke spolupráci, zkušenosti s vyjednáváním nových přístupů ke spolupráci frekventantů kursu (ve svých profesních rolích) s Diagnostickým ústavem Dobřichovice.

Zpráva o průběhu supervize v projektu

Jan Šikl

soukromá psychoterapeutická praxe

supervizor ČIS

psychoterapeut ČPS ČSL JEP, EAP, ČPS, ČSAP

Motivace supervizora - počátek spolupráce - domluva o spolupráci

Ke spolupráce jsem byl vyzván realizátorkami projektu. Od počátku bylo zřejmé, že projekt je výjimečný, v jistých ohledech asi jediný a první. Nebude tedy možné supervizi „konfekčně“ zapasovat, ale bude potřeba hledat její tvar a způsob provádění. To bylo i to, co mě na projektu lákalo a bylo pro mě ve fázi domlouvání podstatné, že realizátoři projektu opravdu chtěli, aby supervize našla v projektu své podstatné místo a nechtěli pouze formálně vyřešit projektový nárok supervize. Výzva byla i tom, že i když podobných pokusů převést zkušenost „zvenčí“ do našeho prostředí, již byla jistě řada, nevěděl jsem o žádném, který by byl provázen kontinuálním procesem externí, systematické supervize, která není přivolána, v nějaké obtížné fázi projektu, ale je kontraktována od počátku jako součást a nástroj celého projektu.

Zde lze zmínit jednu z prvních otázek, ale i pozdějších reflexí, se kterými jsem byl v projektu konfrontován již při úvodním setkání a která se pak vracela opakovaně v dalších fázích spolupráce.

Realizátorka je zároveň ředitelkou o.s. Střep - Českého centra pro sanaci rodiny, která je neziskovou organizací angažující se v této oblasti.

Na tom jistě není neobvyklého, většina realizátorů projektů, se k projektu musela nějak dostat a jsou nějak motivačně osobně zainteresováni. Zároveň je však zřejmé, že se tím realizátoři projektu dostávají do několikerého vztahového a motivačního pole. Bylo i zřejmé, že právě toto místo a překrytí může být místem napětí a tedy i místem, které má být dobře „pod supervizi“.

První supervizní dopoledne s frekventanty kursu

Základním cílem setkání pro mě jako supervizora a bylo kontraktovat supervizi tzv. „zdola“, aby objednávka k supervizi vycházela opravdu od frekventantů kurzu a nebyla jen jednou z forem práce, kterou akceptují pasivně jako příjemci.

Bylo zřejmé, že zkušenost a představy o supervizi a jejím účelu jsou v týmu velmi různé a na velmi různé úrovni, uvažoval jsem tedy o jakési ochutnávce supervize a nabídce modelu supervize, aby se rozdíly v informovanosti srovnaly.

Hodnocení

Jasně limitujícím faktorem je počet frekventantů, 30-35 členná skupina je na supervizní práci se skupinovou dynamikou příliš velká.

Velikost skupiny tlačí supervizora do pozice lektora, který strukturuje, přednáší, či zvládá speciální technologii speciálně obtížné téma. Taková supervize ale spíše podvazuje než zkompetentňuje, podporuje idealizaci experta, techniky či role a frekventanty nechává v nekonstruktivní a netvořivé roli.

Práci se skupinou limitovala již i sama místnost, která byla úzká a dlouhá, a tak vedla k vytváření skupin. Na ty zainteresované, motivované a ty, kteří se procesu straní. Mé pokusy vytvořit kruh a vzít frekventantům jejich stolky, což jsem opakovaně udělal, mělo zase rub v příliš manipulativním zásahu do jejich prostoru.

Práce na tom, jak celou skupinu zapojit, nenechat supervizi klesnout do semináře a supervizora nechat splynout s dalším lektorem, byla něčím, co se táhlo celou naší spoluprací.

Druhé supervizní dopoledne s frekventanty kursu

Setkání začalo sběrem očekávání od supervize, kdo co má a čeká od dnešního supervizního času. Poměrně rychle velice kontroverzní reflexe práce s francouzskými lektory. Z formulací je zřejmé, že proces výuky v kursu se poprvé dostal do určité krize. Něčím „šťastné krize“, protože začalo být zřejmé, kolika frekventantů kursu se podobné otázky silně dotýkají a vtahují je tedy do společného procesu. Cílem supervize je, aby tato témata „podržela“ jako možná a k diskusi a nebála se jich jako něčeho rozvratného.

Celkem přirozeně se témata této ventilující kritiky vyčerpala a začala se objevovat témata a formulace jiné. Takové, které se snažily pojmenovat stav, pečovat o prostor spolupráce a vytěžit z kontroverze něco pro budoucí spolupráci.

„Začalo se tady otevřeně mluvit.“ „Aby to nebyl ztracený čas.“ „Jak vytvořit prostor pro otevřenou negativní vazbu?“ „Z čeho tady vznikají ty dva světy?“

Nakonec vznikla témata ,která se zpracovávala v malých skupinách zájemců. Následující výstupy se pak dostaly do velké skupiny:

1. Francouzi jsou z jiného světa. Přednášky jsou stojaté. Těžkosti s překladem.

2. Jak zde vytvořit prostor pro negativní zpětnou vazbu? Abychom si mohli říkat otevřeněji, jak věci vnímáme. Je zde moc ohledů a vazeb.
3. Metafora dvou palub, dvou světů. Co je tvoří? Motivovaný a nemotivovaný klient? Napětí mezi reprezentanty ideálu a reality.
4. Jak z konzumentů kursu udělat aktivní účastníky?

Tyto formulace mají již značnou konstruktivní sílu, navíc velmi jasně pojmenovávají základní těžkosti, před kterými projekt v dané chvíli stál.

Hodnocení

Supervize zde myslím pomohla sehrát roli nástroje k získání odstupů, uvědomění si i možného zisku z konfliktu a podpořila frekventanty i lektory v autentickém prožívání a vyjadřování emocí.

Třetí supervizní setkání s frekventanty kursu

Na úvod jsem nabídl rozhlédnutí po 1/3 kursu a vybízel jsem k diskusi se členem skupiny, „se kterým nemám žádné nadstandardní vazby“, o tom „kde kurz je a jak rozumím, kam se dostal a proč?“

Objevila se tato témata:

Jak rozlišit klienta podle potřebnosti? Do které rodiny investovat a do které ne?

Co nám komplikuje rozpoznání?

Jsou tu bariéry, nevím přesně mezi kým a čím, ale chtěla bych je rozpoznat.

Bariéry mezi námi a lektory.

Jsou tu „stavovské cechy“ - neziskovka, státní sektor, ředitelé DD a sociální pracovníci.

Hodnocení

V hodnocení se opakovaně opakovalo slovo komunikace, co od sebe mohou a mají organizace očekávat, ocenění jinakosti pohledu těch druhých, respekt a nepodsouvání, význam setkání s lidmi, které bych si nevybral.

Z hlediska mého privátního dojmu, jsem měl poprvé pocit, že se supervize opravdu „dělá“ a ne že by se o ní jen mluvilo, nebo se chystala opatření, aby snad někdy „mohla být.“

Čtvrté supervizní setkání s frekventanty

Frekventanti otevřeně reflektují těžkost dostat se ve výcviku od zážitkové části a metodice a teorii. Skupina se překvapivě rychle a nekonfliktně domlouvá na tom, kdo chce

pracovat na metodice. Bez zklamání a obviňování je akceptovaný postoj těch aktivnějších i těch pasivnějších. Lektoři sdělují, že je to nutné, že je to jeden z úkolů a cílů projektu. Na tématu se pracuje v následujícím skupinovém čase. Otevírá se nápad pracovních skupin a možnost e-mailové diskuse s možností této formy práce nad úkoly, které vyžaduje projekt.

„Každý zpracuje co může a co umí nabídnout, může se také doptat ostatních, co potřebuje vědět.“

Z pohledu supervize je pozoruhodné, jak skupina dozrála pro konstruktivní řešení. Domlouváme se, jak udělat tuhle změnu nastavení. Lektoři zpracují a sdělí na kterých okruzích se má pracovat. Je domluveno, že od lektorů budou přicházet maily, které budou upřesňovat zadání a který budou konkretizovat dotazy

Hodnocení

Pozoruhodná změna ve vývoji kursu i dynamice skupiny. Mnohá chronická témata jsou jakoby pod tlakem reality (času) vývojově překonána a objevuje se konstruktivní potenciál.

Myslím, že o klíčový růstový zvrat se supervize nijak zvlášť nepříčinila, že se jedná především o vnitřní potenciál skupiny. V hodnocení frekventantů se objevuje uspokojení z větší důvěry, z většího zapojení velmi dobré pozornosti, pokud se některý z kolegů odváží prezentovat svoji práci s klientem.

Závěr

Zde tedy možnost relativně chronologického popisu jednotlivých setkání končí, protože toto bylo i naše zatím poslední setkání. V našem kontraktu je dále příprava na poslední supervizní dopoledne se skupinou. Obsah posledního supervizního dopoledne bude jistě z větší části odvislý na potřebách skupiny, jistě ale počítám s jedním blokem, který by reflektoval a hodnotil samotnou supervizi. Tento hodnotící výstup by jistě do této chronologické zprávy o supervizi patřil.